

UCHWAŁA NR 10.II.2024
RADY GMINY PŁONIAWY-BRAMURA

z dnia 22 maja 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 oraz art. 7 ust 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 609 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Płoniawy-Bramura.

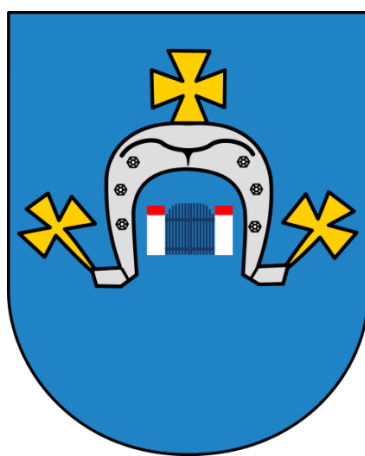
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy

mgr inż. Krzysztof Majewski

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PŁONIAWY-BRAMURA NA LATA 2024-2027

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Gminy Płoniawy-Bramura
Płoniawy-Bramura 83A
06-210 Płoniawy-Bramura

Płoniawy-Bramura, 2024 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
EFS – Europejski Fundusz Społeczny,
GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,
GUS – Główny Urząd Statystyczny,
Dz. U. – Dziennik Ustaw,
KEZA – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego,
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,
KPZK – Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju,
KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,
MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,
MPZP – Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,
SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),
UG – Urząd Gminy,
WEZ – wojewódzka ewidencja zabytków,
WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	4
1.1. Podstawowe zagadnienia	5
1.2. Metodologia opracowania	8
II. PODSTAWA PRAWNA OPRAWOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	9
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	10
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	19
5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	22
5.2.1. Położenie gminy	22
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	25
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza	28
5.2.4. Zarys historii gminy „.....	28
5.2.5. Krajobraz kulturowy	36
5.2.6. Zabytki nieruchome	38
5.2.7. Zabytki ruchome	39
5.2.8. Zabytki archeologiczne	40
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	46
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	46
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	54
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	59
5.5. Strefy ochrony konserwatorskiej	68
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	70
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT	78
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	79
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	80
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	81
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	81
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	85
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	85
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	87
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	93
XII. BIBLIOGRAFIA	95
XIII. SPISY	96
13.1. Spis tabel	96
13.2. Spis rycin	96
13.3. Spis wykresów	97
13.4. Spis fotografii	97
XIV. ANEKSY	98

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to druga edycja gminnego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy program pn. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2016 – 2019” został przyjęty uchwałą 145.XXVI.2016 z dnia 28 października 2016 r. roku przez Radę Gminy Płoniawy-Bramura.

Program jest podstawowym dokumentem dotyczącym zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Płoniawy-Bramura, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów na jej obszarze. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano na główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do osadnictwa, układów przestrzennych, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególny analizie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą

z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczeniu kulturowym oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych.

Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące stan zabytków na 2023 rok.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZA – kart ewidencji zabytku archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrza budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łók kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomością zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zieleni i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie. Prace terenowe dotyczące aktualizacji gminnej ewidencji zabytków przeprowadzone zostały we wrześniu 2023 r. i pozwoliły zweryfikować faktyczny stan zachowanego dziedzictwa. Mieszkańcy gminy zostali poinformowani o prowadzonych pracach poprzez zamieszczenie ogłoszenia na stronie internetowej gminy oraz na facebooku gminy. Ponadto w miejscowościach, w których przeprowadzono inwentaryzację, rozwieszono na tablicach ogłoszeń plakaty informacyjne.

Gminna ewidencja zabytków z terenu Gminy Płoniawy-Bramura opracowana została po przeprowadzeniu badań terenowych oraz kwerendy konserwatorskiej celem uzyskania odpowiednich materiałów do jej sporządzenia. Podczas prac terenowych przy udziale właścicieli obiektów zabytkowych podjęto próbę oszacowania daty wybudowania zabytków będących w GEZ. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Ostrołęce udostępnił cenną i ważną dokumentację, tj. karty ewidencyjne obiektów nieruchomych, karty komentarzy, karty założeń parkowych oraz karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych wraz z mapami, a także decyzje dotyczące wpisu do rejestru zabytków. Karty GEZ (zarówno dla zabytków archeologicznych, jak i zabytków architektury i budownictwa) sporządzono we wrześniu 2023 r.

Do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami przystąpiono w listopadzie 2023 r. po ostatecznym zaakceptowaniu aktualizacji GEZ przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W tym celu niezbędna okazała się fachowa literatura związana z dziedzictwem kulturowym gminy oraz ogólnodostępne materiały znajdujące się w sieci. Dodatkowo przeprowadzono kwerendę w Gminnej Bibliotece Publicznej w Płoniawach-Bramurze w celu zapoznania się z materiałami historycznymi dotyczącymi gminy.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia GPOnZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Gminy Płoniawy-Bramura będącymi w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono research terenowy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikami Urzędu Gminy Płoniawy-Bramura.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027 zostanie przekazany do WUOZ, Delegatura w Ostrołęce celem pozytywnego zaopiniowania. Dalej, uchwalony będzie przez Radę Gminy Płoniawy-Bramura oraz zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. W dalszym etapie zostanie rozpowszechniony wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027 uwzględnia wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

Ryc. 1. Plakat informacyjny

Źródło: opracowanie własne

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki,

powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.” W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 roku poz. 840 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 roku poz. 40 ze zm.).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 977 ze zm.).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 roku, poz. 682 ze zm.).

- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2556 ze zm.).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1336 ze zm.).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 roku, poz. 344 ze zm.).
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 roku, poz. 194 ze zm.).
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 roku, poz. 571).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 roku, poz. 485 ze zm.).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2023 roku, poz. 887 ze zm.).
- 10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).
- 11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385),
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

- 1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2053).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027 jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Prezentowano karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;
- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;
- spis porozumień.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030

Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. przyjęto Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030. Strategia jest jednym z elementów kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju. Dokument składa się z części diagnostycznej, w której omówiono 3 obszary:

1. Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie.
2. Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie.
3. Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze nr 2 wskazano na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych. Tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze nie wykazuje objawów zniszczenia, które uzasadniałyby konieczność przeprowadzenia ingerencji remontowych. Ponad 70% zarejestrowanych obiektów oceniono jako wykazujące objawy zniszczenia. W dokumencie podano także liczbę zabytków rejestrowych z podziałem na województwa, a także podkreślono potrzebę tworzenia szlaków kulturowych, które prowadzić będą do rozwoju turystyki kulturowej. W dalszej części dokumentu wyznaczone zostały cele, kierunki i narzędzia realizacji. Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Będzie on realizowany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Dla każdego celu szczegółowego wyznaczono priorytety oraz kierunki interwencji. W ramach celu szczegółowego nr 2 wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1 Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3 Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4 Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5 Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Szczególnie istotny jest priorytet 2.2. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków

uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. W dokumencie wskazano także wykaz projektów strategicznych oraz system realizacji, wskaźniki, ramy finansowe i wymiar terytorialny. W projektach strategicznych znalazły się takie zadania jak:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej (obejmujący zasób muzeów, czy zabytki);
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę;
- Zintegrowany system promocji kultury polskiej za granicą;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

W ostatniej części Strategii podano, że wyzwaniem w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego jest ciągle niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych oraz zabytków i Pomników Historii.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa mazowieckiego i powiatu makowskiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Płoniawy-Bramura. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Mazowieckiego obowiązywał w latach 2016-2020, zaś Powiatowy Program Opieki nad

Zabytkami w latach 2010-2013. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura jest zbieżny ze strategicznymi celami województwa i powiatu w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025

Uchwałą nr 1721/267/21 z dnia 26 października 2021 r. Zarząd Województwa Mazowieckiego przyjął Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025. Dokument składa się z 3 głównych rozdziałów:

1. Wprowadzenie.
2. Część planistyczna.
3. Część zarządcza.

W części pierwszej przedstawiono podstawę prawną, spójność z dokumentami strategicznymi oraz zadania samorządu województwa wynikające z przepisów prawa. W części drugiej opracowano misję i wizję. Misja opieki nad zabytkami województwa to: *„Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim”*. Wizja stanu opieki nad zabytkami 2025 jest obszerna i brzmi następująco: *„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbano o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.”*

W rozdziale drugim wyznaczono obszary strategiczne programu na podstawie zidentyfikowanych problemów:

1. Niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa.
2. Potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
3. Potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami.

Obszary strategiczne odpowiadające na kluczowe problemy:

1. Edukacja kształtująca świadomość i postawy.
2. Optymalizacja systemu dostępu do środków.
3. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Dla każdego obszaru strategicznego zidentyfikowano następujące cele:

- 1.1 Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
- 1.2 Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.
- 2.1 Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
- 2.2 Dbłość o zabytki własne województwa.
- 3.1 Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
- 3.2 Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

W rozdziale trzecim opisano proces wdrażania programu, w tym strukturę zarządzania programem, procesy zarządcze oraz monitoring realizacji programu.

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+

Uchwałą nr 72/22 z dnia 24 maja 2022 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego przyjął Strategię rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Program jest kolejną edycją podstawowego dokumentu strategicznego regionu, określającego długofalową wizję rozwoju województwa, jak też średniookresowe kierunki działań. Składa się z kilku rozdziałów, w tym m.in.: diagnoza-wnioski, wyzwania. Jeden z podrozdziałów w ramach ww. rozdziału dotyczy kultury i dziedzictwa kulturowego. W nim wskazano cenne informacje, takie jak:

- województwo mazowieckie wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony, co świadczy o bogactwie dziedzictwa kulturowego. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) plasuje województwo na drugim miejscu w Polsce;
- miejscem koncentracji obiektów zabytkowych jest Warszawa, w której mieści się aż 29,4% zabytków nieruchomych województwa;
- najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie są obiekty sakralne;
- województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4);
- województwo posiada – nieobjęte formami ochrony zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych;
- dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków;
- postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych.

W dokumencie podano wizję: „*Mazowsze z Warszawą, Warszawa ku Europie*” oraz cel główny: „*Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałą i zrównoważoną przestrzenną rozwój województwa służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska*”. Jednym z obszarów celów rozwojowych jest kultura i dziedzictwo – Mazowsze bogate kulturowo. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia. W ww. obszarze wskazano następujące kierunki działań:

- ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego;
- wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa;
- upowszechnianie kultury i twórczości;
- kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.

Gmina Płoniawy-Bramura, podobnie jak i inne gminy z powiatu makowskiego nie znalazła się w żadnym z wyznaczonych Miejskich Obszarów Funkcjonalnych, będących obszarami strategicznej interwencji.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Uchwałą nr 22/18 z dnia 19 grudnia 2018 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego po raz ostatni przyjął zmianę planu. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego składa się z części głównej – tekst oraz 6 załączników, w tym załącznik pn. „Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego”,

w którym to nie wskazano na dziedzictwa kulturowe z terenu Gminy Płoniawy-Bramura. Dokument składa się z 7. rozdziałów. W podrozdziale 2.11. opisano ochronę dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Wskazano, że na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Należą do nich Historyczne Centrum Warszawy – obszar wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz pomniki historii (5). Podano również, że liczba zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków wynosi ponad 28 tys. pozycji. W podrozdziale 6.8. wskazano działania dotyczące opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr ochrony współczesnej, w tym m.in.:

- identyfikację wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez: ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę pola ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych, kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca, kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

Komisja Europejska decyzją wykonawczą nr C(2022) 8693 przyjęła 2 grudnia 2022 r. program Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 (wersja 1.2). W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie dla bardziej konkurencyjnego i inteligentnego Mazowsza.
2. Fundusze Europejskie na zielony rozwój Mazowsza.
3. Fundusze Europejskie na rozwój mobilności miejskiej na Mazowszu.
4. Fundusze Europejskie dla lepiej połączanego i dostępnego Mazowsza.
5. Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu.
6. Fundusze Europejskie dla aktywnego zawodowo Mazowsza.
7. Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu.
8. Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu.
9. Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.
10. Pomoc techniczna (EFRR).
11. Pomoc techniczna (EFS+).

W programie przedstawiono cele polityki spójności, w tym CP5 realizowany za pomocą procesu rewitalizacji oraz konserwacji i rewaloryzacji zabytków nieruchomych, a także ich udostępnianie na cele publiczne.

Ponadto dla każdego priorytetu wskazano cele szczegółowe. Dla priorytetu IV wskazano 4. cele szczegółowe, w tym cel szczegółowy 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

W jego strukturach planuje się następujące typy przedsięwzięć:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej;
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

W ramach typu projektu: Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne za priorytetowe uznano działania na rzecz obszarów o wysokich walorach historycznych, kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej. Szczególnie preferowane będą te obszary, które jednocześnie zostały wykazane jako zmarginalizowane w dokumentach strategicznych na poziomie regionalnym. Wsparciem zostaną objęte projekty zorientowane na poprawę oferty regionalnej i podregionalnej – tzn. turystycznej i kulturalnej, bazującej na walorach Mazowsza lub regionów etnograficznych, kulturowych, historycznych i przyrodniczych położonych w jego granicach i przynależne do istniejących szlaków turystycznych. Nacisk zostanie położony na wprowadzanie innowacji i cyfryzacji w ramach przemysłu turystycznego i jego produktów, np. w zakresie zarządzania, systemu organizacji usług, kreowania nowych, innowacyjnych produktów czy wykorzystywania efektów współpracy i synergii do realizacji usług turystycznych, co pozwoli na wzrost dochodów i tym samym przyczyni się do odbudowy lokalnych gospodarek. Planowane działania inwestycyjne w zakresie rozwoju oferty turystycznej i rekreacyjnej, powinny być realizowane z zachowaniem zasad zrównoważonej turystyki, ze szczególnym poszanowaniem cennych przyrodniczo obszarów. Przy realizacji inwestycji należy stosować urządzenia minimalizujące presję ze strony turystów i właściwie wyposażać miejsca zagospodarowanego odpoczynku. Dla priorytetu IX - Mazowsze bliższe obywatelom wyznaczono cele szczegółowe:

- 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich;
- 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

W ich strukturach planuje się następujące typy przedsięwzięć:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

W ramach typu projektu: Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego za priorytetowe uznano wspieranie mających istotne znaczenie dla lokalnej społeczności obiektów zabytkowych, które funkcjonując w odnowionej formie będą stanowiły ważny element aktywizacji środowiska, zmiany społecznej lub ożywienia miejscowej gospodarki. Z uwagi na ogromne znaczenie dziedzictwa kulturowego w obszarach rewitalizacji, niezwykle ważne jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych oraz ich

udostępnianie na cele publiczne i społeczne. Szczególne wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone (z uwagi na zły stan techniczny) oraz zabytki najcenniejsze – posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową objęte jedną z form ochrony prawnej, przewidzianych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które kreują ducha miejsca w obszarach dotkniętych kryzysem. Ponadto nacisk kładziony będzie na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki oraz pozwalające na ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko naturalne, w których będzie prowadzona działalność sprzyjająca integracji społecznej. Kluczowym efektem działań powinno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych w przestrzeni publicznej sprzyjające utrzymywaniu spójności lokalnej społeczności i integrujące mieszkańców.

W ramach typu projektu: Rewitalizacja obszarów zdegradowanych za priorytetowe uznano kompleksowe projekty (w tym na terenach miast w ramach celu szczegółowego 5(i) pozwalające na wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany. Interwencja ta powinna pozwolić na pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy poprzez wsparcie przedsiębiorczości, samozatrudnienia i gospodarki społecznej, a także poprawę jakości przestrzeni w której funkcjonują.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Płoniawy-Bramura przestał obowiązywać z rokiem 2020, zaś Strategia Rozwoju Gminy jest w trakcie aktualizacji.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura zatwierdzono uchwałą nr 258/XLV/02 przez Radę Gminy Płoniawy-Bramura w dniu 2 października 2002 roku. Dokument się z 2. głównych części:

- uwarunkowania;
- kierunki zagospodarowania przestrzennego.

W części „uwarunkowania” w rozdziale 12. opisano uwarunkowania dotyczące ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych, w tym przedstawiono:

- ogólną charakterystykę środowiska kulturowego, która oparta została na danych Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich z 1880 r.;
- zasoby obiektów zabytkowych z podziałem na:
 - zabytkowe zespoły dworskie, pałacowe, parkowe;

- zabytkowe obiekty i zespoły sakralne;
 - zabytkowe cmentarze;
 - zabytkową architekturę obiektów mieszkalnych i użyteczności publicznej.
- zabytki archeologiczne z podziałem na:
 - archeologię przed i wczesnośredniowieczną;
 - ewidencję stanowisk archeologicznych (AZP);
 - archeologię historyczną;
 - stan zachowania archeologicznych dóbr kultury;
 - zarys pradziejów Gminy Płoniawy-Bramura.

W części „kierunki zagospodarowania przestrzennego” wskazane zostały:

- ustalenia ogólne;
- strefy ochrony konserwatorskiej;
- ogólne wskazania konserwatorskie w zakresie ochrony stanowisk archeologicznych;
- szczegółowe wskazania konserwatorskie.

W ustaleniach ogólnych wskazano m.in., że wszystkie obiekty wybudowane przed 1939 r. podlegają ochronie konserwatorskiej, a wszelkie prace i działania z nimi związane podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W załączniku mapowym do uchwały zaznaczono kierunki ochrony konserwatorskiej z podziałem na:

- zabytkowe parki dworskie;
- zabytkowe dwory;
- zabytkowe kościoły;
- cmentarze
- strefy ochrony konserwatorskiej obiektów zabytkowych;
- archeologiczne strefy ochrony konserwatorskiej:
 - strefa nadzoru;
 - strefa obserwacji.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura

MPZP są jedną z prawnych form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zapisy chroniące obiekty zabytkowe znajdują się zazwyczaj w części poświęconej dziedzictwu kulturowemu. Spośród miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na terenie Gminy Płoniawy-Bramura niżej wymieniono tylko te plany w granicach których występują obiekty zabytkowe oraz ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy Płoniawy-Bramura uchwałą nr 143/XXVIII/05 z dnia 9 sierpnia 2005 r. i obejmuje swym obszarem Gminę Płoniawy-Bramura w jej granicach administracyjnych. W MPZP przedstawiono zapisy dotyczące ustaleń ogólnych dla terenów i obiektów podlegających ochronie ze względu na wymagania środowiska kulturowego:

W §10 plan wskazuje:

1. Plan wskazuje obiekty zabytkowe - obiekty objęte ochroną prawną na podstawie przepisów związanych z ochroną dóbr kultury, wpisane do rejestru lub ewidencji zabytków województwa mazowieckiego.
2. Bez zezwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków nie wolno zabytków rozbierać, przerabiać, przebudowywać, odnawiać, rekonstruować, konserwować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian.
3. Wszystkie inwestycje związane z obiektami, które znajdują się w rejestrze lub ewidencji zabytków muszą być zgłoszone właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.
4. Postuluje się dążność do uporządkowania brył i elewacji - zharmonizowanie przybudówek, zachowanie i odtworzenie detalu architektonicznego, kolorystyki, historycznych podziałów stolarki okiennej.

W §11 plan wskazuje:

1. Plan wyznacza strefę „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej – pełnej ochrony zachowanej historycznej struktury przestrzennej.
2. W obrębie strefy „A” obowiązuje:
 - 1) nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania terenu, utrzymania istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych,
 - 2) nakaz ochrony układu urbanistycznego oraz poszczególnych obiektów zabytkowych,
 - 3) zakaz wznoszenia nowych obiektów kubaturowych,
 - 4) nakaz usunięcia obiektów dysharmonizujących znajdujących się na terenie zabytkowym.
3. Wszelkie remonty w obrębie strefy „A” winny być wykonywane z zastosowaniem tradycyjnych materiałów (kamień, cegła, drewno, dachówka ceramiczna). Nowe realizacje powinny nawiązywać do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych oraz być indywidualnie analizowane i zatwierdzane przez odpowiednie służby architektoniczno – konserwatorskie.
4. Wszelkie zmiany planowane na podstawie dokumentacji projektowej w obrębie strefy „A” wymagają uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskiwania pozwolenia na budowę.

W §12 plan wskazuje:

1. Plan wyznacza strefę „B” - ochrony układów przestrzennych lub ich części w obrębie których dominuje historyczne rozplanowanie i zabudowa o regionalnych lub lokalnych wartościach kulturowych, o niewielkim stopniu zdegradowania, których stan zachowania pozwala na przeprowadzenie działań konserwatorsko-rewaloryzacyjnych określoną granicami na rysunku planu.
2. W obrębie strefy „B” obowiązuje:
 - 1) bezwzględna ochrona historycznego rozplanowania, zabudowy oraz istniejącej zieleni,
 - 2) ochrona układu kompozycyjnego zieleni – rozplanowanie i skład gatunkowy zgodne z historycznym założeniem,
 - 3) zakaz uciążliwej działalności inwestycyjnej,
 - 4) ochrona obiektów sepulkralnych na terenach oznaczonych symbolem przeznaczenia ZC.
3. Wszelkie remonty w obrębie strefy „B” winny być wykonywane z zastosowaniem tradycyjnych materiałów (kamień, cegła, drewno, dachówka ceramiczna). Nowe realizacje powinny nawiązywać do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych

oraz być indywidualnie analizowane i zatwierdzane przez odpowiednie służby architektoniczno – konserwatorskie.

4. Wszelkie zmiany planowane na podstawie dokumentacji projektowej w obrębie strefy „B” wymagają uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskiwania pozwolenia na budowę.

W §13 plan wskazuje:

1. Plan wyznacza strefę „K” ochrony wartości krajobrazu i ekspozycji wartości przyrodniczo-kulturowych, określoną granicą na rysunku planu.

2. W obrębie strefy „K” obowiązuje:

- 1) nakaz ochrony i zachowania istniejącego drzewostanu, w szczególności starodrzewu,
- 2) nakaz uporządkowania przestrzennego i utrzymania obecnie istniejącego sposobu użytkowania,
- 3) zakaz lokalizacji obiektów kubaturowych,
- 4) wszelkie zmiany planowane na podstawie dokumentacji projektowej w obrębie strefy „K” wymagają uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskiwania pozwolenia na budowę.

W §14 plan wskazuje:

1. Plan wyznacza strefę ochrony konserwatorskiej „W” – obserwacji archeologicznej obejmującą obszar płaskiego stanowiska archeologicznego.

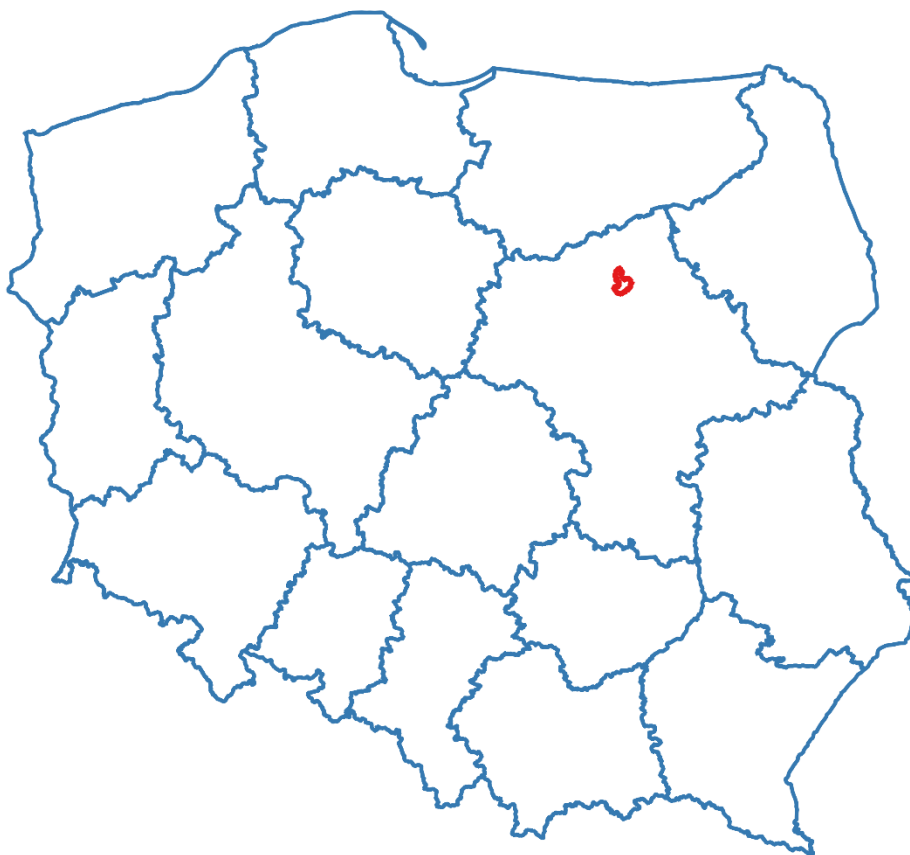
2. W obrębie strefy „W” plan ustala:

- 1) obowiązek uzyskania przez inwestora, od wojewódzkiego konserwatora zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu organowi – uzgodnienia wszelkich planowanych budów obiektów budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych,
- 2) obowiązek uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków poszukiwania, rozpoznania i wydobywania kopalin oraz budowy urządzeń wodnych i regulacji wód,
- 3) obowiązek przeprowadzenia (na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej zamierzającej finansować roboty budowlane) badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji,
- 4) przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od wojewódzkiego konserwatora zabytków pozwolenia na ich prowadzenie.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Płoniawy-Bramura położona jest w północnej części województwa mazowieckiego, w północno-zachodniej części powiatu makowskiego. Zajmuje obszar 13 484 ha, co stanowi ok. 13,0% powierzchni powiatu (GUS, 2022).

Ryc. 2. Gmina Płoniawy-Bramura na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na północy – z Gminą Krasnosielc (powiat makowski);
- na wschodzie – z Gminą Sypniewo (powiat makowski);
- na południowym-zachodzie – z Gminą Czerwonka (powiat makowski);
- na południu – z Gminą Karniewo (powiat makowski);
- na zachodzie – z Gminą Przasnysz (powiat przasnyski);
- na północnym-zachodzie z Gminą Jednorożec (powiat przasnyski).

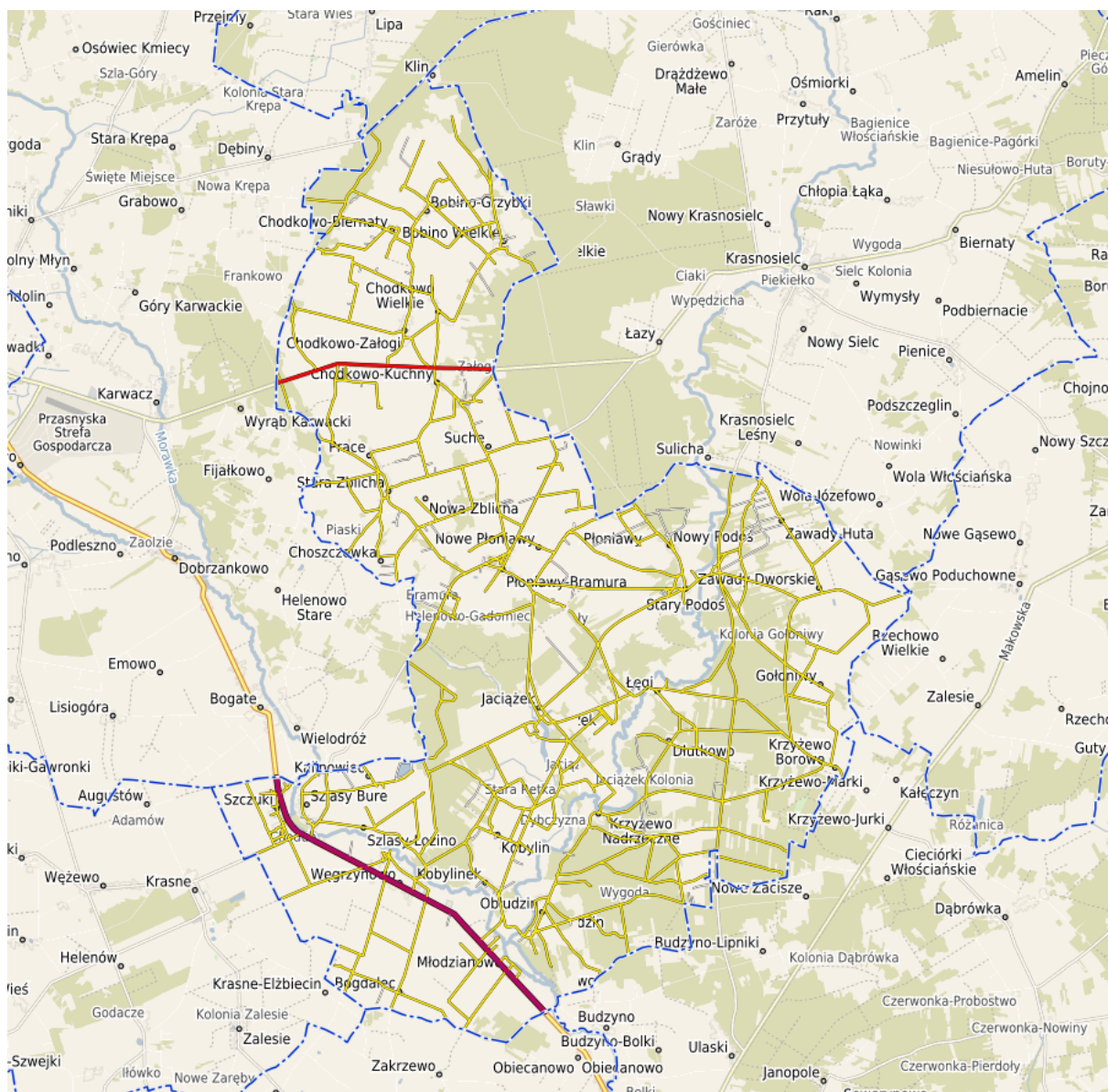
Ryc. 3. Gmina Płoniawy-Bramura na tle gmin powiatu makowskiego

Źródło: opracowanie własne

Miejscowość Płoniawy-Bramura o współrzędnych geograficznych: 52.9798077 (szerokość geograficzna), 21.0629873 (długość geograficzna) stanowi centralne miejsce gminy, będąc jednocześnie siedzibą gminy i jej głównym ośrodkiem usługowo-administracyjnym (www.wspolrzedne-gps.pl). Analizowana gmina położona jest w odległości ok. 90 km na północ od Warszawy licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej).

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Płoniawy-Bramura znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Niziny Środkowopolskie. Biorąc pod uwagę makroregiony analizowana jednostka położona jest na terenie Niziny Północnomazowieckiej. W końcowej klasyfikacji gmina leży na terenie mezoregionu Wysoczyzna Ciechanowska.

Strukturę osadniczą Gminy Płoniawy-Bramura tworzą następujące miejscowości: Bobino-Grzybki, Bobino Wielkie, Bogdalec, Chodkowo-Biernaty, Chodkowo-Kuchny, Chodkowo-Żałogi, Chodkowo Wielkie, Choszczewka, Dłutkowo, Gołoniwy, Jaciążek, Kalinowiec, Kobylin, Kobylinek, Krasiniec, Krzyżewo Borowe, Krzyżewo Nadrzeczne, Łęgi, Młodzianowo, Nowa Zblich, Nowe Płoniawy, Nowy Podoś, Obłudzin, Płoniawy-Bramura, Płoniawy-Kolonia, Popielarka, Prace, Retka, Rogowo, Stara Zblich, Stare Zacisze, Stary Podoś, Suche, Szczuki, Szlasy-Łozino, Szlasy Bure, Węgrzynowo, Zawady-Huta, Zawady Dworskie.

Ryc. 4. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Płoniawy-Bramura

Źródło: www.ploniawybramura.e-mapa.net

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Gmina Płoniawy-Bramura zamieszkiwana jest przez 4 947 osób, co stanowi ok. 12% mieszkańców powiatu makowskiego (miejsce zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2022 r. Wg bazy danych ewidencyjnych Urzędu Gminy Płoniawy-Bramura liczba ludności gminy wyniosła wg stanu na dzień 13.12.2023 r. 5 128 osób. Największą miejscowością pod względem liczby ludności jest Węgrzynowo liczące 505 mieszkańców. Pozostałe miejscowości, w których liczba osób przekroczyła 200 to: Jaciążek – 250, Krasiniec – 426, Młodzianowo-223, Płoniawy-Bramura – 387, Szczuki – 334. W poniższej tabeli przedstawiono liczbę osób z terenu analizowanej gminy z podziałem na miejscowości (stan na 13.12.2023 r.).

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Płoniawy-Bramura z podziałem na miejscowości

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców
1	Bobino-Grzybki	61
2	Bobino Wielkie	139
3	Bogdalec	101
4	Chodkowo-Biernaty	44
5	Chodkowo-Kuchny	78
6	Chodkowo-Załogi	112
7	Chodkowo Wielkie	82
8	Choszczewka	13
9	Dłutkowo	17
10	Gołoniwy	55
11	Jaciążek	250
12	Kalinowiec	48
13	Kobylin	61
14	Kobylinek	146
15	Krasiniec	426
16	Krzyżewo Borowe	62
17	Krzyżewo Nadrzeczne	35
18	Łęgi	84
19	Młodzianowo	223
20	Nowa Zblich	99
21	Nowe Płoniawy	108
22	Nowy Podoś	148
23	Obłudzin	153
24	Płoniawy-Bramura	387
25	Płoniawy-Kolonia	100
26	Popielarka	50
27	Prace	24
28	Retka	128
29	Rogowo	84
30	Stara Zblich	111
31	Stare Zacisze	76
32	Stary Podoś	115
33	Suche	123
34	Szczuki	334
35	Szlasz-Łozino	145
36	Szlasz Bure	196
37	Węgrzynowo	505
38	Węgrzynówek	13
39	Zawady-Huta	34
40	Zawady Dworskie	158
Razem		5 128

Źródło: dane własne UG Płoniawy-Bramura, 13.12.2023 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki wynosi 36,7 osób/km² i jest zbliżony do wartości gęstości zaludnienia w powiecie makowskim (39,4 osoby/km²), ale zdecydowanie mniejszy niż w województwie mazowieckim (155 osób/km²), jak i na terenie kraju – 120,8 osób/km². Oznacza to, że

gęstość zaludnienia w Gminie Płoniawy-Bramura jest mała, co związane jest z wiejskim charakterem jednostki.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się spadek liczby ludności gminy. W tym czasie liczba ludności stopniowo malała z niewielkim wzrostem w roku 2018. W latach 2014-2018 widoczny był stopniowy trend malejący, po czym po 2018 r. liczba mieszkańców gminy zaczęła spadać w szybszym tempie. W porównaniu do 2014 r. liczba mieszkańców Gminy Płoniawy-Bramura zmniejszyła się o 680 osób (wg danych GUS). Oznacza to, że nastąpił spadek liczby mieszkańców o około 12%. Na taki stan rzeczy wpłynął m.in. przyrost naturalny o wartościach ujemnych oraz ujemne saldo migracji odnotowane każdego roku w ciągu ostatnich 10 lat (GUS). W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2014 r. – 5 664, zaś najmniej w 2022 r. – 4 947.

Strukturę demograficzną Gminy Płoniawy-Bramura tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (15,3%), produkcyjnym (61,2%) oraz poprodukcyjnym (23,4%), (GUS, 2022). Pod względem gospodarczym negatywnie należy interpretować powyższe dane ze względu na większą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym od osób w wieku przedprodukcyjnym. Zarówno liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, jak i produkcyjnym zmalała w ostatnim 10-leciu w przeciwieństwie do osób w wieku poprodukcyjnym, których ilość z roku na rok stopniowo wzrasta. W związku z powyższym sytuacja demograficzna gminy jest niekorzystna, obserwowany jest proces starzenia się społeczeństwa przy równoczesnym braku zastępowalności pokoleń ze względu na malejącą liczbę urodzeń w ostatnich latach.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł z końcem 2022 r. 11,3% (GUS). W ostatnich 10 latach sytuacja na rynku pracy była zróżnicowana. W 2014 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 16,1%, lecz w następnych latach do roku 2019 sukcesywnie spadał. W roku 2020 poziom bezrobocia uległ wzrostowi, a w roku 2021 i 2022 znów stopniowo się zmniejszał. Najniższy wskaźnik bezrobocia odnotowano w 2019 roku 11,0 %. Wzrost bezrobocia w latach 2019 i 2020 związany był z występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy. W 2021 r. poziom bezrobocia ponownie zaczął spadać.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura z końcem 2022 r. wg danych GUS odnotowano 427 podmiotów gospodarczych, w tym 412 które należą do sektora prywatnego. Struktura sektora prywatnego składa się na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 335, spółki handlowe – 11 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 22. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów odnotowano w sektorze G – 95 oraz F – 62. Sekcja G to handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, zaś sekcja F to budownictwo. Dodatkowo należy zaznaczyć, że w latach 2014-2022 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 33 podmioty. W tym czasie najwięcej odnotowano ich w 2022 r. – 427, a najmniej w 2018 r. – 380. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występuje: 1 przedsiębiorstwo zatrudniające od 50 do 249 osób, 11 przedsiębiorstw zatrudniających od 10 do 49 pracowników oraz 415 mniejsze przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób.

Zgodnie z danymi GUS, na terenie gminy nie odnotowuje się turystycznych obiektów noclegowych, w tym o charakterze agroturystyki.

Przez południowo-zachodnią część jednostki przebiega droga krajowa nr 57 o długości ok. 188 km łącząca Bartoszyce (powiat bartoszycki) z Pułtuskim (powiat pułtuski). Przez północną część Gminy przebiega droga wojewódzka nr 544 o długości 164 km łącząca Brodnicę (powiat brodnicki) z Ostrołęką (powiat ostrołęcki).

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Potencjał środowiska przyrodniczego wyrazić można m.in. poprzez obszary prawnie chronione. Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie gminy występuje:

- pomnik przyrody – kod PL.ZIPOP.1393.PP.1411062.1011, utworzenie: 30.01.1978 r.;
- pomnik przyrody „Dąb na Bramurze” – kod PL.ZIPOP.1393.PP.1411062.5079, utworzenie: 26.09.2023 r.;
- pomnik przyrody „Dąb przy Cegielni” – kod PL.ZIPOP.1393.PP.1411062.5080, utworzenie: 26.09.2023 r.;
- pomnik przyrody „Dąb II na Bramurze” – kod PL.ZIPOP.1393.PP.1411062.5081, utworzenie: 26.09.2023 r.;

Lesistość analizowanej jednostki wynosi 25,4% powierzchni gminy i jest to ogółem 2 259,33 ha. Grunty leśne publiczne to 1184,97 ha, zaś grunty leśne prywatne to 2259,33 ha. W ostatnich 10 latach powierzchnia gruntów leśnych osiągnęła wartość największą w roku 2022 (2259,33 ha). Po 2020 roku powierzchnia lasów stopniowo ulegała zwiększeniu o ok. 9 ha. Największe skupiska lasów znajdują się w części zachodniej gminy w okolicach miejscowości Jaciążek i Węgrzynówek oraz wschodniej i południowo-wschodniej w okolicach miejscowości Krzyżewo Borowe, Krzyżewo Nadrzeczne, Stare Zacisze, Popielarka, Obłudzin.

Sieć hydrograficzną gminy tworzy rzeka Orzyc będąca prawym dopływem Narwi. Oprócz niej na terenie analizowanej jednostki występują inne ciek wodne takie jak: Węgierka, Jaciążka oraz inne dopływy. Rzeka Orzyc przepływa przez wschodnią część jednostki. Na obszarze gminy nie występują jeziora. Niewielkie powierzchniowe wody stojące znajdują się w miejscowościach: Chodup i Bogdalec. W Jaciążku znajduje się zbiornik wodny o nazwie własnej „Jaciążka”.

Rzeźba terenu gminy jest w większości równinna. Miejscowość Płoniawy-Bramura położona jest na wysokości ok. 115 m n.p.m., pozostała część gminy leży na podobnych wysokościach wahających się między 100-120 m n.p.m. Najniżej położone tereny występują w dolinach ok. 100 m n.p.m. we wschodniej części jednostki w bliskiej odległości rzeki Orzyc. Najwyższy teren stanowi część Gór Krzyżewskich położonych na wysokości ok. 170 m n. p. m.

5.2.4. Zarys historii gminy^{1,2,3}

Pierwsze ślady pobytu człowieka na terenach gminy pochodzą z okresu neolitu. Początki osadnictwa na obszarze Gminy Płoniawy-Bramura sięgają do czasów przełomu nowej i starej ery, kiedy to na tereny te przybywali kupcy rzymscy. Osadnictwo koncentrowało się wówczas w dolinie rzeki Narew wzdłuż

¹ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura.

² Na podstawie: Kazimierz Pacuski *Płoniawy i Podosie w XIV-XVI wieku* w *Dzieje Parafii i Kościołów w Płoniawach i Podosiu*, Praca zbiorowa pod redakcją Marii Przytockiej, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika, Ostrołęka 2009

³ Na podstawie: Maria Przytocka *Płoniawy do XX wieku* w *Dzieje Parafii i Kościołów w Płoniawach i Podosiu*, Praca zbiorowa pod redakcją Marii Przytockiej, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika, Ostrołęka 2009

której ciągnęły się szlaki handlowe. Ludność zamieszkiwała także nad rzeką Węgieńką oraz nad mniejszymi dopływami tych rzek. Odkrycie na obszarze bliskiego wschodu rolnictwa i hodowli zapoczątkowało rewolucję gospodarczą, która wkrótce ogarnęła całą Europę. Pojawiają się wraz z uprawą ziemi i hodowlą stałe osady, naczynia gliniane, wyroby z gładzonego kamienia, narzędzia służące do karczowania lasu i uprawy roli.

Przypuszczalnie osadnictwo na terenie gminy załamuje się w V w. n.e., kiedy to ludność gocka opuszcza Mazowsze przenosząc się na tereny nadczarnomorskie i do krajów imperium rzymskiego. Nie można wykluczyć jednak istnienia tu osadnictwa w okresie wędrówek ludów i wczesnych faz wczesnego średniowiecza (VI-IX w.). Pierwsze pewne znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza można odnosić do X-XI w. Powstają wówczas załężki osad, które powolnie, lecz stopniowo rozwijają się przez XII-XIII w. Na terenie gminy znaleziono ślady po kilkunastu niewielkich osadach z tego okresu, rozłożonych regularnie wzdłuż dolin Węgieńki, Orzyca i ich niewielkich dopływów. Prawdopodobnie jest to świadectwo intensywnej kolonizacji płynącej z terenu Mazowsza Płockiego. Główną funkcją tego terenu było rolnictwo i dostarczanie pobliskim miastom produktów rolnych.

Pierwsze wzmianki o Płoniawach i Podosiu pojawiają się w źródłach pisanych w drugiej połowie XIV w. (1376 i 1377 rok). Czasy te przypadają na początek rządów księcia Janusza I, który rozwinął akcję kolonizacyjną. Płoniawy i Podosie położone były na ziemi ciechanowskiej, która odrębną jednostką administracyjną zaczęła być w połowie XIV wieku. W XIV w. powstaje organizacja kościelna - widomy znak intensywnego rozwoju i stabilizacji osadnictwa. Wówczas kolonizowane są, zapewne drogą karczunku, tereny odległe od większych dolin rzecznych. W 1376 roku w swoim ośrodku w Płoniawach Junosza, podkomorzy zakroczyński, przedstawił dokument zakładający kościół parafialny. Junosza był wówczas wyłącznym posiadaczem Płoniaw, jednak w dokumencie wspomina osoby z grupy przyjaciół i krewnych. Kościół, prawdopodobnie wcześniej konsekrowany przez Biskupa, nosił już wezwanie Trójcy Świętej. Wójt w Płoniawach wspominany jest w źródłach kościelnych w 1477 roku. Z siedziby w Podosiu pisano już na początku XV wieku, co zanotowane jest w najstarszej zachowanej metryce książęcej Mazowsza czersko-warszawskiego z lat 1414-25. Należy przypuszczać, iż w 1452 roku w Podosiu istniał już kościół parafialny przeniesiony z Płoniaw. W 1441 roku Płoniawy były w posiadaniu Urbana z Karniewa, ciechanowskiego skarbnika z rodu Dąbrowów. W XV-XVI w. osadnictwo na terenie gminy stabilizuje się, a istniejące wówczas wsie trwają do chwili obecnej.

Na początku XVI wieku tereny obecnej Gminy Płoniawy-Bramura były dalej zagospodarowywane do uprawy roli, przybywało mieszkańców, gdyż powstawały nowe osady. W drugiej połowie XVI wieku na omawianych terenach znajdowało się około 20 osad, a kmiecie i inni poddani uprawiali łącznie około 70 włók ziemi. Łącznie z ziemią ówczesznie działających folwarków można uznać, iż w sumie uprawiano ponad 100 włók ziemi, co odpowiadało ok. 1000 mieszkańcom. W roku 1614 właścicielem części Płoniaw był Mikołaj Młodzianowski. W 1653 roku proboszcz Płoniaw a dziedzic pobliskiej wsi Podosia przeniósł parafię z Płoniaw do kaplicy w Podosiu, gdzie istniała do 1828 roku. W 1752 roku właścicielem dobra Płoniawy był Wojciech Młodzianowski, miecznik różański. Według danych z zestawienia z 1827 roku Płoniawy położone były w województwie płockim w obwodzie i powiecie pułtuskim, a na ich terenie istniało 19 domów z 141 mieszkańcami. W 1884 roku na terenie dóbr Płoniaw istniały następujące folwarki: Płoniawy, Zblichy i Prace, wsie Płoniawy i Zblichy. Folwark Płoniawy posiadał 531 mórg gruntów ornych i ogrodów, łąk 27 mórg, pastwisk 16 mórg, lasów 87 mórg, nieużytków 23 mórg – razem 858 mórg. Na tamte czasy w gminie istniała 1 gorzelnia, browar, kilka młynów i wiatraków,

smolarnia i cegielnia. Teren ten stanowiło 7 wsi szlacheckich: Bobino Wielkie, Budzino, Chodkowo, Kobylin, Krzyżewo, Obiecanowo i Rogowo oraz 14 wsi włościańskich: Cieciorki, Gołoniwy, Jaciążek, Łęg, Młodzianowo, Obłudzin, Podoś, Retka, Samotrzaska, Szlasy – Łozino, Zacisze, Zawady, Zblich. Aleksander Szylling, właściciel Płoniaw w 1887 roku został wymieniony w spisie cukrowni Krasiniec, do której dostarczał buraki. Na początku XX wieku majątek Płoniawy liczący ówczynie ponad 1542 morgi został rozdzielony. Folwark Wymysły Płoniawskie nabyli Jan i Józefa Podczasni, a w następnych latach Jan i Stanisława Porulscy. W spisie folwarków powiatu makowskiego z 30 września 1921 roku w gminie Płoniawy wymieniono folwark Wymysły, którego właścicielem był Antoni Krawiec. Eugeniusz Józef Arciszewski został właścicielem pozostałej części dóbr Płoniawy i dążył do intensywnego rozwoju opisywanych ziem. Plany te później pokrzyżowała wojna i jego śmierć w 1915 r. W 1915 roku Płoniawy zostały podpalone przez wycofujące się wojska rosyjskie. Po pierwszej wojnie światowej po spalonych budynkach w Płoniawach pozostał tylko gruz. W czasie II wojny światowej został zniszczony dawny dwór oraz budynki gospodarcze. W 1946 roku zaczęto realizować projekt scalania gruntów Płoniaw i osady Płoniawy-Bramura.

Ryc. 5. Obszar Gminy Płoniawy-Bramura oraz okolic z 2 ćw. XX w.

źródło: www.igrek.amzp.pl

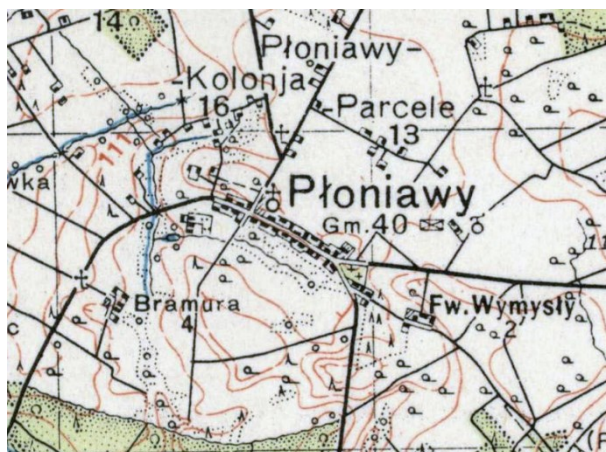
Poniżej krótkiej charakterystyce poddano najważniejsze miejscowości o największym znaczeniu w zakresie dziedzictwa materialnego. Dołączono również ryciny, które przedstawiają dane jednostki w 1935 r.

Płoniawy-Bramura

Dobra Płoniawy wzmiankowane są w źródłach pisanych w drugiej połowie XIV wieku. Nazwa jest topograficzna, pochodząca od wyrazu płoń, płoniawa, płonia, co oznaczało dziurę w lodzie, ziemię płoń, miejsce nieurodzajne, bezleśne pastwisko. Drugi człon nazwy ma związek z bramą. Jak podaje słownik geograficzny Królestwa Polskiego na początku XIX wieku Płoniawy posiadały kościół murowany, szkołę początkową, urząd gminny, wiatrak, hodowlę drobiu. W 1827 roku wieś należała do parafii Podoś i liczyła 19 domostw, 141 mieszkańców. Kościół i parafię erygował w 1376 r. Junosz, dziedzic Zborowa i Płoniaw. W 1653 r. proboszcz Płoniaw, dziedzic bliskiej wsi Podosin przeniósł parafię z Płoniaw do kaplicy w Podosiu. W 1828 r. dziedzic Płoniaw Józef Młodzianowski postawił we wsi nowy murowany kościół. W 1884 r. dobra Płoniawy składały się z folwarku: Płoniawy, Zblichy i Prace, wsie Płoniawy i Zblichy. Folwark Płoniawy posiadał 531 mórg gruntów ornych i ogrodów, łąk 27 mórg, pastwisk 16 mórg, lasów 87 mórg, nieużytków 23 mórg – razem 858 mórg.

Na terenie miejscowości znajdują się 4 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 2 stanowiska archeologiczne. Zachowane zostały:

- kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa wraz z najbliższym terenem;
- dzwonnica;
- cmentarz rzymskokatolicki przyparafialny;
- kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich.

Ryc. 6. Płoniawy w 1935 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

Jaciążek

Pierwotne osadnictwo na terenie miejscowości zaczęło kształtować się w bardzo odległych czasach. Na przełomie nowej i starej ery na tereny te przybywali kupcy rzymscy. Osadnictwo koncentrowało się wówczas w dolinie rzeki Narew, wzdłuż której ciągnęły się szlaki handlowe. Pierwsze wzmianki o wsi w dokumentach pojawiły się w 2 połowie XIV wieku - 1377 rok. Nazwa ma prawdopodobnie związek z imieniem Racisław, od którego osadę nazwano Raciążkiem, a dopiero później przekreślono ją na

Jaciążek. W historii istniał tu duży folwark z dworem ulokowanym w pobliżu niewielkiej rzeki Jaciążki. Park dworski z tych okolic zachował się do dnia dzisiejszego i wpisany jest do rejestru zabytków. Jak podaje słownik geograficzny Królestwa Polskiego w 1827 roku w Jaciążku było 20 domów i 97 mieszkańców. W roku 1878 wydzielono z dóbr Szlasy-Jaciążek tutejszy folwark, który obejmował swoją powierzchnią około 300 ha. Na terenie folwarku posadowione były 4 budynki, w tym dwa murowane. Ówczesnym właścicielem majątku był Stanisław Domaradzki, który w czasie swojego władania folwarkiem urządził tam stawy rybne, wybudował chlewnię i inne budynki gospodarcze. Rozbudował także park i ogroził teren wokół dworu, parku i podwórza folwarcznego. Zarówno elementy ogrodzenia, jak i balustrad dworu Domaradzki sprowadził z huty, w której niegdyś pracował. Właściciel majątku po wielu staraniach doprowadził do powstania w Jaciążku Zakładu Salezjańskiego pod wezwaniem św. Stanisława Kostki oraz w czasie późniejszym wybudował szkołę podstawową w Jaciążku, zakład z kaplicą oraz lokale dla szkoły rzemieślniczej. Stanisław Domaradzki zmarł w Warszawie w 1941 roku. Po zakończeniu wojny jego ciało zostało sprowadzone i pochowane na cmentarzu parafialnym w Płoniawach. Od 1931 roku w Jaciążku prowadzona była szkoła zawodowa z działami: ślusarsko - kowalskim i stolarsko – kołodziejskim. W 1933 r. zaczęło tu funkcjonować niższe seminarium duchowne. Podczas wojny hitlerowcy przejęli zakład i zorganizowali w nim szkołę hitlerjugend. Seminarium wznowiło działalność po wojnie w 1945 r., jednak już w 1946 r. w zakładzie zorganizowano koedukacyjny Państwowy Dom Dziecka dla dzieci z okolic Warszawy i Jaciążka osieroconych w czasie wojny. Pod opieką księży Salezjanów znalazło się wówczas 280 dzieci. Dzięki staraniom księży warunki życia i nauki w zakładzie zaczęły się polepszać. W 1951 r. po sześciu latach ofiarnej pracy księży zakład przejęły władze państwowe. Salezjanom pozostawiono piętro budynku i trzy hektary ziemi uprawnej. Pozostali oni jednak właścicielami budynków zakładu. Ziemię i zabudowania dawnego folwarku przejęło Państwowe Gospodarstwo Rolne w Krasnem. Dom Dziecka w Jaciążku funkcjonował do 1992 roku. W 1993 r. Salezjanie wydzierżawili obiekt Komendzie Regionalnej OHP, która założyła w nim placówkę oświatowo-wychowawczą.

Na terenie miejscowości znajduje się 5 zabytków architektury i budownictwa ujętych w GEZ oraz 4 stanowiska archeologiczne. Zachowane zostały:

- dwór w zespole dworskim;
- park w zespole dworskim;
- kościół pw. Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych;
- zakład salezjański, obecnie ośrodek szkolenia i wychowania;
- kapliczka murowana.

Ryc. 7. Jaciążek w 1935 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

Młodzianowo

Jak podaje słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich z 1880 r. Młodzianowo posiadało na tamte czasy 2 młyny, tartak, browar, gorzelnię i cegielnię. W 1827 r. było tu 12 domów i 143 mieszkańców. Znaleziono cmentarzysko przedhistoryczne. Dobra Młodzianowo składały się z folwarków Młodzianowo i Kobylin Kmiecy oraz wsi: Młodzianowo, Obłudzin, Kobylinek, Zacisze, Ciecierki, Popielatki, Dybczyzna i osady Kobylin Nadrzeczny. W 1. połowie XIX wieku założono park z okazami starodrzewu (dęby, lipy, jesiony), jednak do dzisiejszych czasów zachowały się tylko pojedynczo stojące duże drzewa i ślady lokalizacji dworu rodziny Młynarskich rozebranego po 1945 roku. Park posiada wpis do rejestru zabytków.

We wsi znajdują się 2 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 2 stanowiska archeologiczne. We wsi zachowane zostały:

- cmentarz wojenny z II wojny światowej żołnierzy niemieckich;
- park.

Ryc. 8. Młodzianowo w 1935 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

Podoś^{2 3}

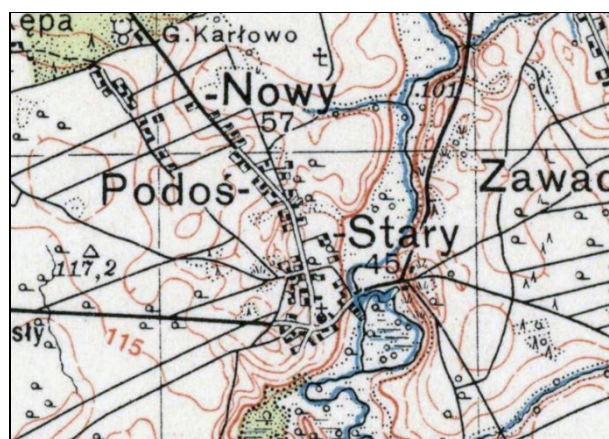
Podoś w źródłach pisanych pojawia się w drugiej połowie XIV wieku. Czasy te przypadają na początek rządów Janusza I, który rozwijał akcję kolonizacyjną na tych terenach. Nazwa pochodzi od przyimka pod, podeszwa, podłoga, grec. podos – noga, łac. pedis – pedały, od tego również podły. W końcu XVI

wieku Podoś należał do kasztelana sierpskiego Jana Podoskiego, który zmarł w 1597 roku. Innym właścicielem części Podosia była Stanisław Podoski, pleban w Podosiu. 24 lipca 1666 roku zabudowania w Podosiu zniszczył pożar. Następnie właścicielami części Podosia był Kazimierz Podoski, którego syn Stanisław razem z żoną Zofią z Wiśniewskich, przekazał Kościołowi na Podosiu część zapisanych gruntów. Jak podają dane z lat 1823-1824, wieś Podoś w województwie płockim w obwodzie i powiecie pułtuskim liczyła 27 domów mieszkalnych ze 188 mieszkańcami. W 1885 roku majątek razem z folwarkiem Podoś z wsiami Podoś i Gołoniwy posiadała rozległość ok. 1978 mórg. 8 lutego 1863 roku pod Podosiem rozbitý został przez Wołujewa oddział powstańczy składający się z 66 ludzi, dowodzonych przez Szeinkellera. 16 powstańców poległo, do niewoli dostało się 38 powstańców rannych i 7 zdrowych. W latach dwudziestych XX wieku folwark Podoś rozparcelowano i sprzedano. Grunty nabyli członkowie spółki handlowej, której członkowie byli przedstawicielami rodzin żydowskich. W latach trzydziestych XX wieku majątek Podoś zajmował powierzchnię 448 ha. W październiku 1939 roku Podoś wraz z innymi miejscowościami parafii płoniawskiej został przyłączony do Regencji Ciechanowskiej. W 1940 roku ludność została wysiedlona ze wsi przez okupanta hitlerowskiego. W roku 1947 obszar Podosia liczył 460 ha, w tym 140 ha gruntu ornego, 112 ha łąk, 196 ha pastwisk i 12 ha wody.

We wsi znajdują się 4 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 10 zabytków archeologicznych. We wsi zachowane zostały:

- zbiorowa mogiła powstańców styczniowych w Nowym Podosiu;
- cmentarz z I wojny światowej żołnierzy niemieckich w Nowym Podosiu;
- kaplica filialna wraz z najbliższym otoczeniem w Starym Podosiu;
- cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w Starym Podosiu.

Ryc. 9. Podoś w 1935 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

Szczuki (Krasiniec)⁴

Jak podaje słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich na początku XIX wieku wieś Szczuki leżąca nad rzeką Węgierką położona była ówczasie w powiecie ciechanowskim, gmina Zalesie, parafia Krasne. Nazwa pochodzi od Szczuk – szczupaków łowionych w przepływającej tu Węgierce. Może to być także nazwa rodowa od imienia Szczuka. W 1827 r. wieś liczyła 13 domostw oraz 80 mieszkańców. Dzieci chłopskie ze Szczuk uczęszczały do szkoły parafialnej w Krasnem. Folwark

⁴ Szczepański J. Cukrownia Krasiniec 1866-1966, Archiwum Państwowe M. St. Warszawy Oddział w Pułtusk, Ciechanów 1997

należał do dóbr Augustów. Ostatnim przedstawicielem rodu Krasieńskich, do których z pokolenia na pokolenie należały dobra Krasne, był Ludwik Józef Adam Krasieński, żyjący w latach 1833-1832. Był jednym z najbogatszych ludzi w Królestwie Polskim i właścicielem wielu innych majątków. Hrabia Ludwik Krasieński, na stałe mieszkający w Warszawie, rzadko odwiedzał tutejsze dobra Krasne. Od 1864 r. dzierżawcą folwarku Szczuki stał się Bronisław Żórawski. Ludwik Krasieński rozwijając swe dobra w dziedzinie przemysłu zakładał w nich m.in. cukrownie z nastawieniem na uprawę buraka cukrowego. Na przełomie 1865 i 1866 roku zdecydowano o założeniu cukrowni nad rzeką Węgierką, na terenie folwarku Szczuki, wchodzącego w skład dóbr Krasne. Z dworem położonym na terenie folwarku Szczuki związana jest postać Marii Skłodowskiej-Curie, która mieszkała i pracowała jako nauczycielka w dworze.

We wsi znajduje się 11 zabytków architektury i budownictwa ujętych w GEZ oraz 3 zabytki archeologiczne. Zachowane zostały:

- dwór;
- park dworski;
- zespół budynków cukrowni „Krasiniec”;
- budynki mieszkalne.

Ryc. 10. Szczuki w 1935 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

Węgrzynowo

Pierwsza wzmianka o Węgrzynowie pojawiła się w źródłach historycznych w 1398 roku, ale przypuszcza się, że osada istniała wcześniej. W drugiej połowie XIV wieku wieś wchodziła w skład posiadłości Jana Rogali – wojewody mazowieckiego i jego brata, Kasztelana Zakroczymskiego. Parafia erygowana została 3 lutego 1398 roku przez biskupa Jakuba z Korzwi. W 1506 roku parafia Węgrzynowo z powiatu przasnyskiego weszła w skład nowoutworzonego dekanatu przasnyskiego. Nazwa wsi wywodzi się od rzeki Węgiérki. Być może pierwszego osadnika nazwano Węgrzynem od nazwy rzeki, a z kolei wieś otrzymała nazwę dzierżawczą od imienia Węgrzyn. W XIX wieku Węgrzynowo należało do gminy Zalesie w powiecie ciechanowskim. W 1827 roku było tu 27 domów i 300 mieszkańców. W połowie wieku liczba mieszkańców wzrosła do 345. Wieś należała wówczas do dóbr Krasieńskich. We wsi oprócz kościoła istniała karczma, cegielnia i folwark. Brakowało szkoły, ale istniał za to szpital składający się z jednej izby. Na początku XX wieku Węgrzynowo przeszło w posiadanie rodu Czartoryskich, gdyż hrabina Ludwika Krasieńska wyszła za mąż za księcia Adama Czartoryskiego. Ludwika Czartoryska w latach 30

ubiegłego wieku prowadziła opiekę dla dzieci, a mieszkańcy Węgrzynowa w tym czasie mieli możliwość pracy w cegielni, tartaku lub cukrowni Krasiniec. W czasie II wojny światowej majątek Krasne oraz folwark w Węgrzynowie przejęli Niemcy. Wielu mieszkańców wsi zostało wysiedlonych ze swoich domów. Remizę strażacką zamieniono na piekarnię, szkoła została zamknięta. Węgrzynowo zostało wyzwolone 17 stycznia 1945 roku. Po wojnie rozparcelowano majątek Czartoryskich, cegielnia została upaństwowiona. W dawnym folwarku powstała Gminna Spółdzielnia, która funkcjonowała do początku lat 90-tych XX w. Od 1948 roku do 1973 Węgrzynowo było siedzibą gminy.

We wsi znajduje się 5 zabytków architektury i budownictwa ujętych w GEZ oraz 3 stanowiska archeologiczne. We wsi zachowane zostały:

- drewniany kościół parafialny pw. Św. Ducha z wyposażeniem;
- dzwonnica;
- cmentarz rzymskokatolicki przykościelny;
- najstarsza część cmentarza rzymskokatolickiego;
- szkoła podstawowa.

Ryc. 11. Węgrzynowo w 1935 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gmina Płoniawy-Bramura posiada miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w którym znajdują się zapisy odwołujące się do ochrony obiektów zabytkowych, przedstawiono je w podrozdziale 5.1. Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura nie odnotowuje się parku kulturowego.

Gmina Płoniawy-Bramura wg. podziału na typy sieci osadnictwa wiejskiego wg M. Kiełczewskiej-Zalewskiej należy do typu osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych (w części wschodniej gminy - sieć rzędówek luźnych, długich i osiedli rozproszonych nowszego pochodzenia. Powstała w wyniku reform agrarnych i wylesienia (XIX i XX w.) oraz w części zachodniej gminy – sieć małych wsi i przysiółków ze znaczną domieszką osiedli rozproszonych nowszego pochodzenia). Z kolei wg H. Szulca, na terenie Gminy Płoniawy-Bramura pod względem morfogenetycznym występują osiedla wiejskie z przewagą wsi nieregularnych. Typy układów to wsie drogowe, ślepe drogowe, małe owalnice, rozdrożnice, wsie okrągłe i okolnice.

Jeszcze z początkiem XX w. na terenie gminy, osadnictwo było w miarę zwarte. W kolejnych latach w wyniku wzmożonych prac budowlanych przy nowych budynkach, głównie mieszkalnych, zwłaszcza z pocz. XXI w. osadnictwo przyjęło formę bardziej swobodną, luźną, czego wynikiem jest rozmycie pierwotnych układów przestrzennych i powstanie wsi o nieregularnych kształtach. W Gminie Płoniawy-Bramura występują niewielkie wsie i przysiółki. Zabudowania koncentrują się przy głównych ciągach komunikacyjnych. Północna część gminy pozbawiona jest większych ośrodków osadniczych, w przeciwieństwie do pozostałych, np. na południu znajduje się Młodzianowo, na południowo-zachodzie – Węgrzynowo, w centrum – Płoniawy-Bramura oraz Jaciążek, zaś na wschodzie – Nowy Podoś i Stary Podoś.

Należy zaznaczyć, iż struktura funkcjonalno-przestrzenna na obszarze gminy uzależniona została przez przepływ rzeki Węgierki, trasą przepływu rzeki Orzyc, lokalizacją kompleksów leśnych, trasami dróg: krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Odległości pomiędzy zabudową poszczególnych wsi wynoszą 0 - 2,5 km. Np. zabudowa wsi Płoniawy-Kolonia i Płoniawy-Bramura łączy wspólna droga. Odległości zabudowy wsi Stary Podoś od wsi Płoniawy-Bramura wynosi około 2,5 km. Obszary administracyjne poszczególnych wsi mają różne kształty (zazębiają się) i wielkość. Jedynie powyżej drogi wojewódzkiej obszary 5-ciu wsi: Chodkowo-Załogi, Chodkowo-Wielkie, Chodkowo-Biernaty, Bobino-Grzybki i Bobino-Wielkie układają się równoleżnikowo, przez całą szerokość (tej części) obszaru gminy. Poszczególne wsie między sobą są połączone gęstą siecią istniejących dróg lokalnych. Sieć osadnicza świadczy o względnie dobrych warunkach rozwoju osadnictwa w przeszłości, zwłaszcza wzdłuż rzeki Węgierki (Szczuki, Szlasy Bure, Szlasy-Łozino, Węgrzynowo, Kobylinek-Młodzianowo).⁵

Biorąc pod uwagę układy przestrzenne wsi i przysiółków można stwierdzić, iż na terenie gminy przeważają układy przestrzenne zwartej zabudowy o kształtach podłużnych. Ich położenie w terenie zbliżone jest do osi północ-południe. Na układ przestrzenny największy wpływ wywarły następujące czynności: trasy rzek i cieków wodnych, ukształtowanie terenu, lokalne połączenia drogowe i lokalne, przydatność gruntu pod zabudowę.⁵

Na podstawie obecnych kształtów wsi można rozróżnić ich pierwotne założenia. Można wyróżnić kilka podstawowych układów przestrzennych wsi i przysiółków występujących na terenie analizowane jednostki. Należą do nich: wielodrożnice, widlice, ulicówki lub łańcuchówki, przysiółki, kolonie oraz zabudowa rozproszona.

Poniżej przedstawiono wybrane wsie z terenu gminy, do których dopasowano podstawowe typy pierwotnych układów przestrzennych:

Wielodrożnice: Młodzianowo, Węgrzynowo, Szczuki, Kobylinek, Jaciążek, Bobino-Wielkie, Chodkowo-Załogi.

⁵ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura

Widlice: Chodkowo-Wielkie, Płoniawy-Bramura, Nowy Podoś, Krzyżewo Nadrzeczne.

Ulicówki lub łańcuchówki: Obłudzin, Bogdalec, Szlasy-Łozino, Szlasy Bure, Kalinowiec, Nowa Retka, Stare Zacisze, Popielarka, Krzyżewo Borowe, Gołoniwy, Zawady Dworskie, Zawady Huta, Stary Podoś, Łęgi, Płoniawy-Kolonia, Nowe Płoniawy, Stara Zblich, Suche, Chodkowo-Kuchny, Rogowo, Chodkowo Biernaty, Bobino-Grzybki.

Przysiółki: Chodub, Wygoda, Retka Stara, Lepakowo, Piaski.

Układ podobny do przysiółków: Krzyżewo Borowe, Kobylin, Dłutkowo, Choszczewka, Prace, Węgrzynówek.

Kolonie: Kolonia Gołoniwy, Płoniawy-Kolonia, Płoniawy-Bramura, Nowe Płoniawy, Nowa Zblich, Suche, Nowy Podoś.

Zabudowa rozproszona w formie luźno rozrzuconych pojedynczych lub kilku siedisk występuje praktycznie na obszarach wszystkich wsi.⁵

W gminnej ewidencji zabytków nie odnotowuje się zabytkowych układów urbanistycznych lub ruralistycznych.

Na krajobraz kulturowy składają się również założenia dworskie, parkowe i folwarczne. Warto nadmienić, że krajobraz gminy w ostatnich 100 latach znacznie się zmienił. Wtedy też wyglądał inaczej ze względu na licznie występujące zabudowania folwarczne zarówno mieszkalne dla pracowników, jak i gospodarcze, czy rezydencjonalne. Na terenie gminy występowało kilkanaście folwarków podlegających pod większe majątki.

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura znajdują się następujące zabytki nieruchome, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- a) dziełami architektury i budownictwa,
- b) cmentarzami,
- c) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- d) obiektami techniki.

W Gminie Płoniawy-Bramura obiekty architektury i budownictwa są reprezentowane najliczniej. Zaliczyć można do nich obiekty sakralne, budynki mieszkalne, obiekty gospodarcze, kapliczki, czy obiekty użyteczności publicznej. Obiekty techniki na terenie gminy utożsamić można z zespołem obiektów związanych z cukrownią „Krasiniec”. W gminnej ewidencji zabytków znajdują się również licznie występujące stare, zabytkowe cmentarze i mogiły. Odnotowano także zabytkowe parki stanowiące niegdyś przykład zaprojektowanej formy zieleni. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4, a także 5.2.5 oraz 5.6.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

W poniższej tabeli przedstawiono zabytki ruchome znajdujące się na terenie Gminy Płoniawy-Bramura. Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, w poniższej tabeli przedstawiono informacje ogólne, chroniąc cenne obiekty, głównie kultu religijnego.

Tabela 2. Zabytki ruchome

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nazwa obiektu	Ilość	Datowanie	Forma ochrony
1	Płoniawy-Bramura	kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa	wyposażenie świątyni	6	kon. XVIII w. – XIX w.	wpis do rejestru zabytków
2	Płoniawy-Bramura	kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa	wyposażenie świątyni	1	kon. XIX w.	wojewódzka ewidencja zabytków
3	Płoniawy-Bramura	cmentarz rzymsko-katolicki	nagrobki	3	przed 1860 r. - 1905 r.	wpis do rejestru zabytków
4	Płoniawy-Bramura	cmentarz rzymsko-katolicki w	tablice nagrobne	2	1849 r. – 1856 r.	wpis do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nazwa obiektu	Ilość	Datowanie	Forma ochrony
		Płoniawach-Bramura				
5	Płoniawy-Bramura	cmentarz rzymsko-katolicki	rzeźba Chrystusa Frasobliwego	1	XIX w.	wpis do rejestru zabytków
6	Płoniawy-Bramura	cmentarz rzymsko-katolicki	kapliczka	1	1846 r.	wojewódzka ewidencja zabytków
7	Stary Podoś	kaplica filialna	wyposażenie świątyni	16	XVIII w. – XIX w.	wpis do rejestru zabytków
8	Stary Podoś	kaplica filialna	wyposażenie świątyni	2	2 poł. XIX w.	wojewódzka ewidencja zabytków
9	Węgrzynowo	kościół parafialny św. Ducha	wyposażenie świątyni	30	kon. XVII w. – XIX w.	wpis do rejestru zabytków
10	Węgrzynowo	kościół parafialny św. Ducha	wyposażenie świątyni	2	XIX w. - 1976 r.	wojewódzka ewidencja zabytków
11	Węgrzynowo	cmentarz rzymsko-katolicki	nagrobek wolnostojący	1	1912 r.	wojewódzka ewidencja zabytków

Źródło: Karty ewidencyjne zabytków ruchomych.

Fot. 1. Zabytkowe wnętrze kościoła parafialnego p.w. św. Ducha w Węgrzynowie

Źródło: fotografia własna

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;

- kurhanami;
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych, przyczyniają się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązuje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;

3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116. określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

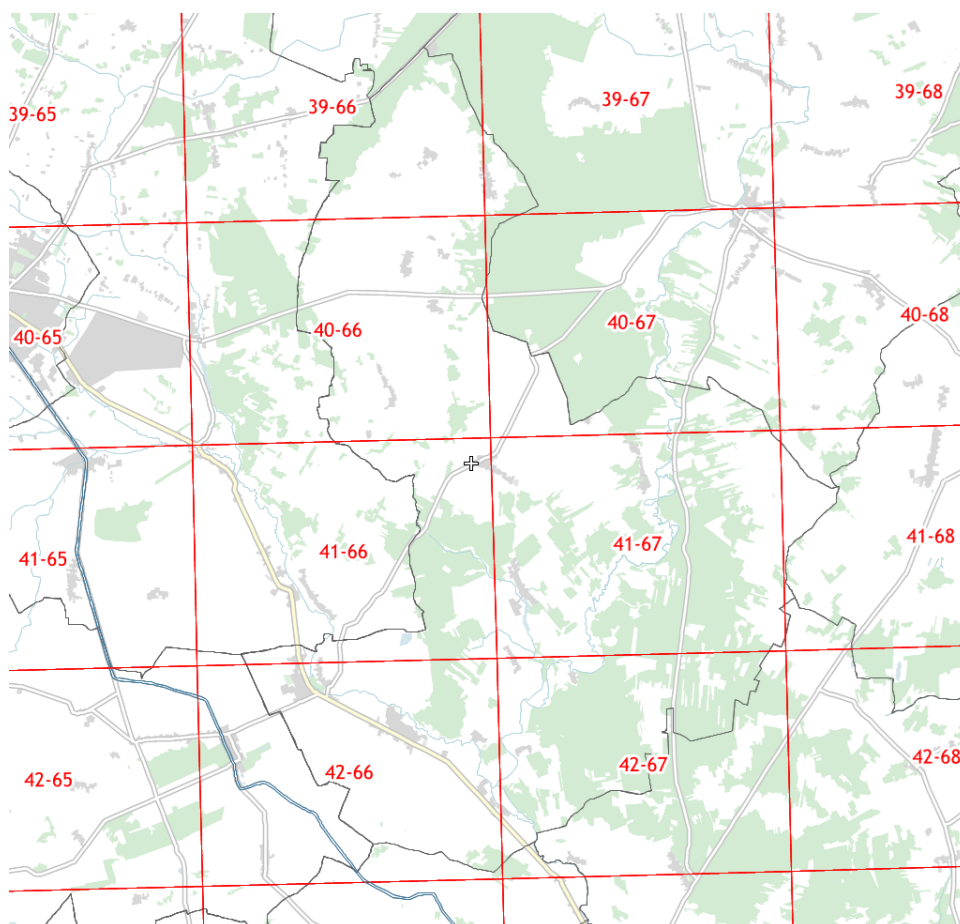
Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomych i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Gminna ewidencja zabytków archeologicznych Gminy Płoniawy-Bramura opracowana została w 2023 r. oraz została przyjęta Zarządzeniem Nr 0050.16.2024 Wójta Gminy Płoniawy-Bramura z dnia 03.04.2024 r. Należy zaznaczyć, że wcześniej Gmina Płoniawy-Bramura posiadała karty stanowisk archeologicznych opracowane w 2013 r., które jednak nie zostały przyjęte zarządzeniem Wójta.

Zgodnie z gminną ewidencją zabytków Gminy Płoniawy-Bramura łączna liczba stanowisk archeologicznych z terenu gminy wyniosła 77.

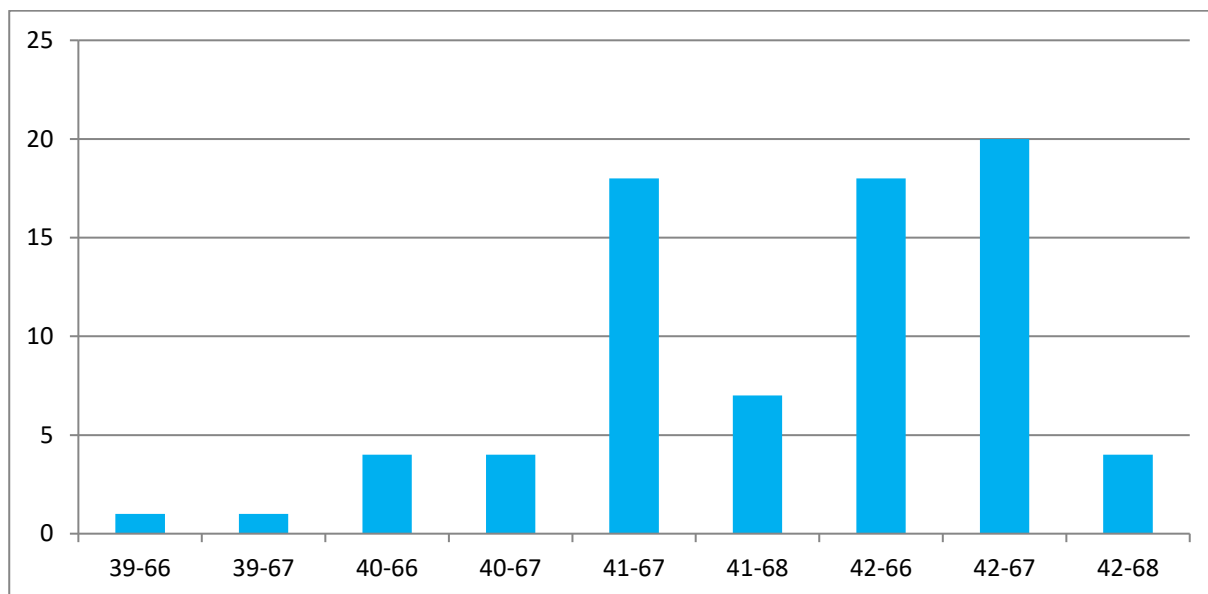
Z dniem 4 października 2019 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniono rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku. Gminna ewidencja zabytków archeologicznych została opracowana zgodnie z ww. Rozporządzeniem. Wszystkie nieruchomości zabytki archeologiczne ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 2.

Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Stwierdza się, że 9 obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Płoniawy-Bramura: 39-66, 39-67, 40-66, 40-67, 41-66, 41-67, 41-68, 42-66, 42-67. Zgodnie z portalem mapowym www.mapy.zabytek.gov.pl obszar AZP 42-68 nie nachodzi na teren Gminy Płoniawy-Bramura. Biorąc pod uwagę dane od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ostrołęce spośród wszystkich stanowisk w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych 4 przypisane są do AZP o numerze 42-68. W związku z powyższym ewidencja zabytków archeologicznych została opracowana na podstawie materiałów znajdujących się u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ostrołęce i należy podać obszar AZP 42-68 jako jeden z obszarów występujących w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych na terenie Gminy Płoniawy-Bramura. Na terenie wszystkich wymienionych wcześniej obszarach AZP zaewidencjonowano stanowiska archeologiczne. Obszar AZP 41-67 zajmuje największą powierzchnię na terenie analizowanej jednostki, jednak na jego powierzchni nie odnotowano największej liczby stanowisk w podziale na obszary AZP.

Ryc. 12. Obszary AZP na terenie Gminy Płoniawy-Bramura

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarze 42-67 (20) i jest to niespełna jedna czwarta wszystkich zaewidencjonowanych zabytków archeologicznych z terenu gminy mimo, iż ten obszar AZP wkracza jedynie w połowie na terenie Gminy Płoniawy-Bramura. Powyższa kumulacja stanowisk w tym obszarze spowodowana jest występowaniem na tym terenie rzeki Orzyc, która sprzyjała lokalizacji dawnego osadnictwa. Kolejne pod względem największej ilości zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych to obszary AZP o numerze 41-67 (18 stanowisk) i 42-66 (18 stanowisk). Na pozostałych obszarach AZP liczba odnotowanych stanowisk archeologicznych jest podobna i wynosi od 1 na obszarze AZP 39-66 i 39-67 do 4 na obszarze 40-66, 40-67 i 42-68. Na obszarze 41-68 odnotowano 7 stanowisk. Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura stanowiska archeologiczne rozmieszczone są w miarę równomiernie. Większe skupiska występują w rejonie miejscowości Obłudzin, Podoś Nowy i Szlasy Bure. W tym miejscu należy wspomnieć, iż lokalizacje osad wiązały się z dobrą ekspozycją terenu, klimatem, dostępnością wody, żyznością gleby, czyli elementami pozwalającym na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych.

W ramach istniejącego zasobu archeologicznego stwierdzono zaewidencjonowanie następujących kategorii stanowisk archeologicznych, które wymieniono w poniższej tabeli. Z poniższego zestawienia wynika, że zdecydowanie najwięcej odnotowano osad – 64.

Tabela 3. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje

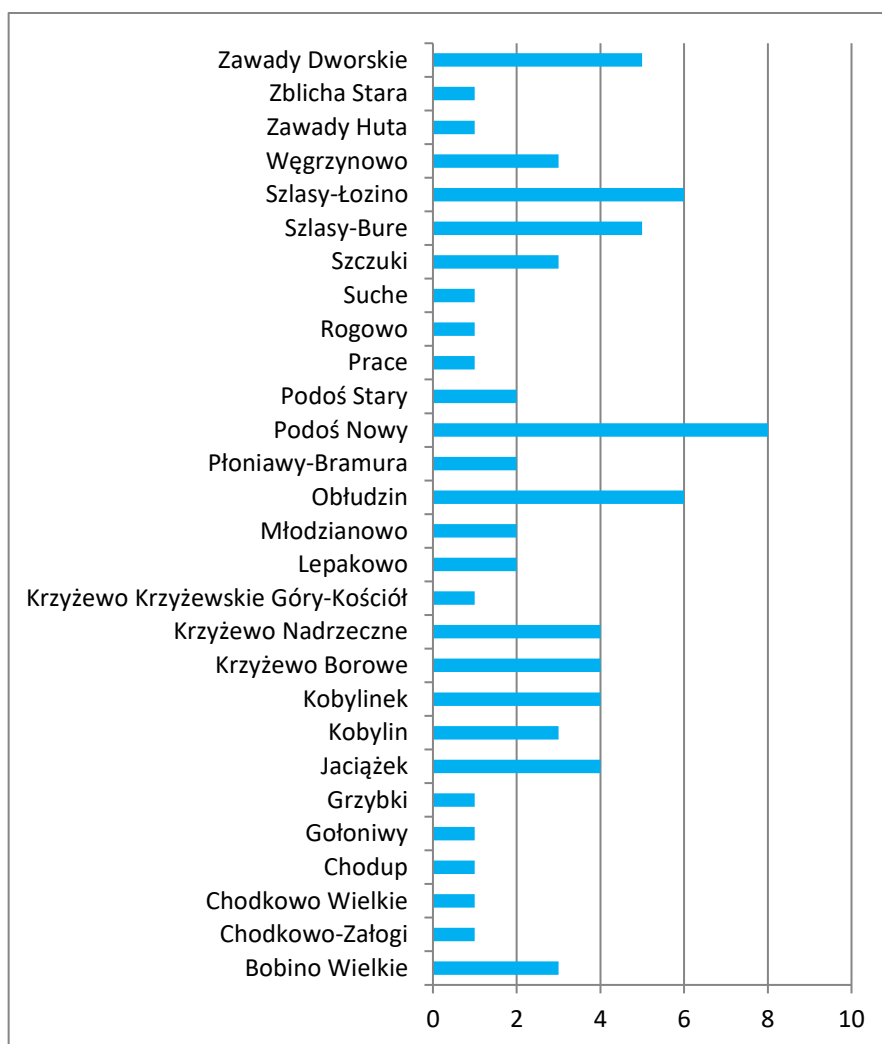
Lp.	Funkcja obiektu	Ilość
1	osada	64
2	ślad osadnictwa	37
3	cmentarzysko	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Na terenie gminy odnotowano 77 stanowisk archeologicznych. Najwięcej stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Płoniawy-Bramura znajduje się w miejscowościach: Podoś Nowy (8), Obłudzin i Szlasy-Łozino (po 6) oraz Zawady Dworskie i Szlasy Bure (po 5). W pozostałych jednostkach

odnotowano 4 stanowiska lub mniej. W załączniku nr 2 przedstawiono wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura znajdują się przykłady stanowisk wielokulturowych, tj. takich gdzie na poszczególnych stanowiskach stwierdzono współwystępowanie pozostałości osadniczych z różnych okresów chronologicznych. Powyższa sytuacja dotyczy szczególnie stanowisk wymienionych w poniższej tabeli, gdzie zaewidencjonowano pozostałości śladów człowieka z różnych kultur i epok w największym stopniu.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne najbardziej wielokulturowe

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Nr na obsz.	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Podoś Nowy	41-67	2	2	ślad osadniczy	neolit?
					ślad osadniczy	starożytność
					osada	wczesne średniowiecze
2	Węgrzynowo	42-66	3	4	ślad osadnictwa	późny okres lateński
					cmentarzysko	okres wpływów rzymskich C2-D1
					ślad osadnictwa	ślad osadnictwa – XVI-XVII w

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura nie odnotowuje się stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. W najbliższym czasie nie są przewidywane roboty budowlane, a także prace inwentaryzacyjne przy stanowiskach archeologicznych.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura nie znajdują się muzea, izby pamięci oraz inne miejsca, w których przechowywane i eksponowane byłyby zabytki, czy też ważne zbiory, przedmioty i ekspozycje historyczne.

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Również w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 6 ust. 2 przywoływane są zapisy dotyczące pośrednio dziedzictwa materialnego: „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Niezwykle istotną rolę w propagowaniu dziedzictwa niematerialnego Gminy Płoniawy-Bramura pełni Gminny Ośrodek Kultury oraz Gminna Biblioteka Publiczna. W Gminnym Ośrodku Kultury mają miejsce różnorodne praktyki społeczno-kulturowe, tradycje muzyczne oraz widowiska i szkolenia. Prowadzone są także różnorodne zajęcia i lekcje dla dorosłych i dzieci. Gminna Biblioteka Publiczna w Płoniawach-Bramurze jako samorządowa instytucja kultury gromadzi, przechowuje, opracowuje i udostępnia materiały biblioteczne. Instytucja organizuje system wypożyczeń międzybibliotecznych oraz pełni funkcję ośrodka informacji o charakterze biblioteczno-bibliograficznej. Biblioteka stale poszerza swoje zasoby, by w jak największym stopniu zaspokajać zróżnicowane potrzeby czytelnicze mieszkańców całej gminy.

Z terenu Gminy Płoniawy-Bramura nie odnotowuje się wpisu na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (85 wpisów-stan na grudzień 2023 r.) oraz krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (10 wpisów-stan na grudzień 2023 r.). Z terenu gminy nie odnotowano również żadnego produktu wpisanego do listy produktów tradycyjnych, który prowadzi Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Niemniej, na terenie Gminy Płoniawy-Bramura występuje nieznaczna liczba przykładów lokalnego dziedzictwa niematerialnego, które przedstawiono poniżej.

Pod względem przynależności regionalno-etnograficznej Gmina Płoniawy-Bramura znajduje się na terenie Ziemi Ciechanowskiej zgodnie z niżej przedstawioną mapą regionów etnograficznych. Jest to region powstały po włączeniu Księstwa Mazowieckiego do I Rzeczypospolitej w 1526 r. Dzieliła się na 3 powiaty: ciechanowski, przasnyski i sąchocki. Stolicą ziemi był Ciechanów.

Ryc. 13. Etnograficzna mapa Polski

Źródło: www.niezłomni.com

Organizacje i Stowarzyszenia związane z dziedzictwem

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura występują stowarzyszenia i organizacje, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym, również dziedzictwem niematerialnym, należy do nich zaliczyć:

- Stowarzyszenie Rodów Chodkowskich, cele Stowarzyszenia to m.in.:
 - działanie na rzecz integracji rodów Chodkowskich z całego świata;
 - inicjowanie, prowadzenie i wspieranie prac nad historią rodów Chodkowskich;
 - budowanie prestiżu i promowanie dobrego wizerunku rodów Chodkowskich;
 - podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
 - działalność wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych;

- wspieranie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji;
- Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Lokalnego w Węgrzynowie, cele Stowarzyszenia to m. in.:
 - aktywizowanie, integrowanie środowiska lokalnego;
 - promowanie wsi Węgrzynowo i okolic;
 - działalność wspomagająca rozwój społeczności lokalnej;
 - prowadzenie kursów edukacyjnych, zajęć, szkoleń, imprez, obozów sportowych, turystycznych, kulturalnych oraz innych działań dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych;
 - działalność kulturalna, w tym działania na rzecz zachowania dóbr kultury, tradycji i obyczajów.
- Stowarzyszenie u nas w Ziołowej Zagrodzie, cele Stowarzyszenia to m. in.:
 - promowanie dziedzictwa kulturowego Gminy Płoniawy-Bramura i miejscowości Stara Zblich, Nowa Zblich, Prace, Choszczewka;
 - integracja miejscowej ludności, krzewienie patriotyzmu lokalnego;
 - kultywowanie tradycji, zwyczajów i obrzędowości obszarów wiejskich.
- Stowarzyszenie Integracji i Rozwoju Regionalnego „OAZA” Retka, cele Stowarzyszenia to m. in.:
 - krzewienie wśród mieszkańców wsi Retka i ludzi związanych z tą miejscowością, troski o jej sprawy współczesne i przyszły rozwój;
 - inicjowanie przedsięwzięć lokalnych na rzecz rozwoju wsi;
 - prowadzenie działalności kulturalnej, edukacyjnej, promocyjnej i turystycznej;
 - wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie dobroczynności, kultury fizycznej, sztuki, edukacji muzycznej i plastycznej, promocji zdrowia, sportu, ochrony dóbr kultury, ochrony środowiska, edukacji i rozwoju gospodarczego;
 - poznawanie kultury innych regionów Polski i Europy;
 - prowadzenie działalności na rzecz wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich.
- Stowarzyszenie Krasinianki, cele stowarzyszenia to m. in.:
 - prowadzenie działalności edukacyjnej, kulturalnej i sportowej, zwłaszcza w zakresie inicjowania, wspierania i pomocy w przedsięwzięciach edukacyjno- kulturalnych i sportowych, w szczególności na rzecz dzieci, młodzieży i seniorów;
 - rozwój lokalny poprzez aktywizację i integrację społeczną mieszkańców sołectw.

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Cechuje je także dbanie o tradycję, kulturę regionu, doposażanie świetlic wiejskich zgodnie z potrzebami mieszkańców, a także integracja i aktywizacja gospodyń oraz mieszkańców z terenów wiejskich. Zgodnie z Krajowym Rejestrem Kół Gospodyń Wiejskich, na terenie gminy działają:

1. Koło Gospodyń Wiejskich „Płoniawianki” w Płoniawach-Bramurze. Koło liczy 47 osób. Założone w 2022 roku.
2. Koło Gospodyń Wiejskich Jaciążek. Koło liczy 11 osób. Założone w 2018 roku.
3. Koło Gospodyń Wiejskich w Węgrzynowie. Koło liczy 11 osób. Założone w 2019 roku.

4. Koło Gospodyń Wiejskich w Młodzianowie „Młodzianowianki”, Koło liczy 31 osób. Założone w 2023 roku.
5. Koło Gospodyń Wiejskich w Krasieńcu, Koło liczy 14 osób. Założone w 2023 roku.
6. Koło Gospodyń Wiejskich w Bobinie Wielkim. Koło liczy 36 osób. Założone w 2022 roku.
7. Koło Gospodyń Wiejskich „Biernaciaki” Chodkowo-Biernaty. Koło liczy 15 osób. Założone w 2022 roku.
8. Koło Gospodyń Wiejskich w Kobylinku. Koło liczy 22 osoby. Założone w 2022 roku
9. Koło Gospodyń Wiejskich w Obłudzinie. Koło liczy 21 osób. Założone w 2021 roku.
10. Koło Gospodyń Wiejskich w Popielarce. Koło liczy 20 osób. Założone w 2018 roku.
11. Koło Gospodyń Wiejskich Szlasy Bure. Koło liczy 35 osób. Założone w 2019 roku.
12. Koło Gospodyń Wiejskich w Bogdalcu. Koło liczy 20 osób. Założone w 2020 roku.
13. Koło Gospodyń Wiejskich Zaciszanka. Koło liczy 37 osób. Założone w 2023 roku.
14. Koło Gospodyń Wiejskich Retka. Koło liczy 34 osoby. Założone w 2022 roku.

Wydarzenia i imprezy

Na terenie gminy odbywają się ważne wydarzenia i imprezy związane z dziedzictwem kulturowym gminy. Poniżej przedstawiono ich krótką charakterystykę.

Festyn zrzeszający Koła Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszenia z terenu gminy odbywa się corocznie w okresie letnim (czerwiec-lipiec). Uczestnicy przygotowują potrawy regionalne, wystawiają ręcznie robione dekoracje, ozdoby, serwety. We wszystkich trzech parafiach z terenu gminy (Parafia pw. Świętego Stanisława Kostki w Jaciążku, Parafia pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Płoniawach-Bramurze oraz Parafia pw. Ducha Świętego w Węgrzynowie) obchodzone są corocznie dożynki oraz obchody z procesją Bożego Ciała.

Gminny Ośrodek Kultury organizuje także tematyczne konkursy plastyczne, np. "Najładniejsza Kartka na Boże Narodzenie 2023".

Tradycje i zwyczaje

Corocznie we wrześniu grupa mieszkańców gminy uczestniczy w Pielgrzymce Dzieci i Młodzieży do Przasnysza i Rostkowa, do miejsc kultu św. Stanisława Kostki. Rostkowo na terenie sąsiedniej gminy Przasnysz jest miejscem narodzin św. Stanisława. Święty Stanisław Kostka związany jest z Gminą Płoniawy-Bramura (Parafia pw. Świętego Stanisława Kostki w Jaciążku). Pielgrzymka zakończona jest zazwyczaj uroczystą Mszą świętą oraz przejściem uczestników przez Bramę św. Stanisława Kostki.

Postacie historyczne ⁶

Z Gminą Płoniawy-Bramura związane są osoby, które poprzez swoją działalność na stałe rozświetliły gminę, przyczyniły się do jej rozwoju oraz popularyzacji. Wpisały się na stałe w jej historię, tworząc zarazem elementy zbioru dziedzictwa niematerialnego gminy.

Arciszewski Eugeniusz ur. w 1884 r. w Płoniawach, zm. w 1915 r. w Warszawie, malarz. Uczęszczał do szkoły malarstwa K. Górskiego w Warszawie. Początkowo poświęcił się studiowaniu architektury i budownictwa, później przeniósł się do ASP w Krakowie, studiując malarstwo u T. Axentowicza i J. Mehoffera (1905–1908). Skupił się głównie na malowaniu pejzaży oraz tematyki związanej z wsią i pracą wiejską (np. Folwark, Młocka). Swe prace wystawiał w Salonie Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Jest autorem obrazu Matki Boskiej w kościele w Płoniawach, gdzie na stałe mieszkał.

Domaradzki Stanisław ur. w 1863 r., zm. w 1942 r. w Warszawie. Właściciel majątku Jaciążek. W pierwszych dziesięcioleciach XX w. przebywał na terenie Rosji, gdzie pracował w hucie. Tam też dorobił się znacznego majątku, ożenił się, a po odzyskaniu przez nasz kraj niepodległości wrócił do Polski. Na licytacji nabył ponad 300-hektarowy majątek w Jaciążku (gm. Płoniawy), w którym urządził stawy rybne, wystawił kilka budynków gospodarczych, poszerzył park wokół dworku, teren ogrodził (żelazne elementy sprowadził z huty, w której niegdyś pracował). Wybudował szkołę podstawową w tej miejscowości, a plan budowy szpitala przerwała II wojna światowa. W połowie lat 20. XX w., po zapoznaniu się z pracą i działalnością szkoły salezjańskiej w Warszawie, postanowił zorganizować podobną szkołę w Jaciążku, a zakład zaczął budować w 1925 r. Nie mając spadkobierców, małżeństwo Domaradzkich w 1928 r. przekazało cały swój majątek (343 ha) zakonowi Salezjanów prowadzącemu szkołę rzemieślniczą w Jaciążku, wyposażyło też warsztaty szkolne w narzędzia stolarskie i ślusarskie. Stanisław Domaradzki zmarł w Warszawie w 1942 r., po wojnie jego zwłoki sprowadzono do Płoniaw, gdzie wraz z żoną spoczywa na miejscowym cmentarzu.

Kraśiński Jan Ambroży h. Ślepowron ur. w 1550 r. w Szczukach, zm. w 1612 r. w Krakowie. Historyk, kanonik gnieźnieński i krakowski, sekretarz królewski. Autor dzieła *Polonia*, wydanego w Bolonii w 1574 r. „wyborną napisane łaciną”, gdzie ukazuje jako jeden z pierwszych w Europie obraz polityczny XVI wiecznej Polski. Opracowanie dedykowane Henrykowi Walezemu składa się z 2 części: I – wielkość Królestwa Polskiego w różnych jego aspektach, cz. II – prezentuje Litwę i pozostałe księstwa (Księstwo Ruskie, Mazowieckie, Żmudzkie, Pruskie, Inflanty), wysuwając na plan pierwszy prawa przynależności tych księstw do Korony. Był ogromnym miłośnikiem książek, zgromadził ich znaczące zbiory, których poważną część przekazał kościołowi w Krasnem.

Skłodowska-Curie Maria ur. w 1867 r. w Warszawie, zm. w 1934 r. w Paryżu, nauczycielka, uczona, profesor Sorbony, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla. Pochodziła z rodziny nauczycielskiej, po ukończeniu szkół w Warszawie podjęła pracę m.in. w majątku Żórawskich w Szczukach jako nauczycielka domowa, gdzie pracowała w latach 1886–1889. Obok pracy w rodzinie chlebowodcy zajmowała się opieką i tajnym nauczaniem okolicznych dzieci chłopskich. W 1891 r. wyjechała do Paryża, gdzie jako pierwsza kobieta w historii uczelni zdała egzamin wstępny na Sorbonę, później – również jako pierwsza kobieta – uzyskała doktorat z fizyki. Pracowała naukowo razem z mężem, Pierrem Curie, co zaowocowało odkryciem przez nich pierwiastka promieniotwórczego polonu (Nagroda Nobla 1903), a następnie radu (Nagroda Nobla dla Skłodowskiej w 1911 r.). Po tragicznej śmierci męża objęła, znów jako pierwszakobieta, profesurę na Sorbonie. Zmarła na białaczkę w 1934 r. Na dworku w Szczukach znajduje się tablica upamiętniająca pracę M. Skłodowskiej w tym miejscu, jest ona także patronką Liceum Ogólnokształcącego w Makowie. Rok 2011 parlament polski ogłosił rokiem Marii Skłodowskiej-Curie w związku z setną rocznicą otrzymania przez nią, jako pierwszą kobietę noblistkę, powtórnej Nagrody Nobla.

Szylling Antoni ur. w 1884 r. w Płoniawach, zm. w 1971 r. w Montrealu, generał Wojska Polskiego, dowódca Armii „Kraków”. Uczył się i studiował w Warszawie, działał w bojówkach PPS, za co był kilkakrotnie aresztowany. W 1914 r. został zmobilizowany do armii rosyjskiej, gdzie zakończył służbę w stopniu kapitana. Od 1918 r. w wojsku polskim, w Armii gen. Hallera, uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Dowódca piechoty dywizyjnej 28 DP w Warszawie (od 1925 r.), 8 DP w Modlinie (od 1928 r.), w 1929 r. awansował do stopnia generała. We wrześniu 1939 r. dowodził Armią „Kraków”, która miała bronić przemysłu Górnego Śląska i południowego skrzydła polskiego frontu. Po klęsce pod

Tomaszowem Lubelskim dostał się ze swymi żołnierzami do niewoli. Przebywał w obozie jenieckim w Murnau, po zakończeniu wojny mieszkał we Francji, Wielkiej Brytanii, a następnie w Kanadzie, gdzie zmarł w Montrealu. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 4 i 5 klasy, Orderem Odrodzenia Polski 3 i 4 klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych.

Żórawski Kazimierz ur. w 1866 r. w Szczukach, zm. w 1953 r. w Warszawie, matematyk. Pochodził z rodziny właścicieli Szczuk. Studia matematyczne odbył na Uniwersytecie Warszawskim, potem na uniwersytetach w Lipsku i Getyndze. Pracę na Politechnice we Lwowie rozpoczął w 1892 r. jako docent, w 1895 r. został profesorem nadzwyczajnym na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1919 r. powrócił do Warszawy, prowadził zajęcia na uniwersytecie i politechnice, w 1936 r. przeszedł na emeryturę. Wydał około 70 prac obejmujących jego dorobek naukowy, który jest ogromnym wkładem w matematykę światową. Był członkiem wielu stowarzyszeń naukowych, w tym Polskiej Akademii Umiejętności, od 1951 r. – Polskiej Akademii Nauk.

Podwójne nazewnictwo miejscowości

Nazwy własne wiosek, posiadające podwójne nazewnictwo są bardzo charakterystyczne dla Mazowsza i jego rozrodzonej drobnej szlachty. Zarówno wioski, jak i ich nazwy wywodzą się z jednego pnia – imienia czy nazwiska osadnika, który otrzymał ziemię, a poprzez podziały rodzinne i spadki powstało wiele osobnych wsi. Wioski te utrzymały główną nazwę rodzinną (podobnie jak herb), jednocześnie dla odróżnienia przyjmowały dodatkowe określenie majątku czy osady. Jako przykłady takiego procesu osadniczego mogą służyć nazwy całej grupy wiosek.⁶

W Gminie Płonia-Bramura wyróżnić można:

- Chodkowo Wielkie, Chodkowo Biernaty, Chodkowo Kuchny, Chodkowo Załogi;
- Zawady Dworskie, Zawady Huta;
- Bobino Wielkie, Bobino-Grzybki;
- Szlasy Bure, Szlasy Łozino;
- Krzyżewo Borowe, Krzyżewo Nadrzeczne.

Legandy

Opowieść o kościele na Górze Krzyżewskiej sięga drugiej połowy XIX wieku. Moszczyński, właściciel folwarku w okolicy Krzyżewa Borowego zasnął podczas pracy na roli. Przyśnił mu się sen, że powinien zbudować kościół na szczycie góry i to też chciał zrealizować. Pomysł ten nie spodobał się żonie Moszczyńskiego, której żal było pieniędzy. Wbrew jej woli ze swojej połowy majątku Moszczyński wybudował świątynię. Jakiś czas po zakończeniu budowy żona Moszczyńskiego straciła wzrok. Mówiono, że to przez skąpstwo. Moszczyńskiego pochowano w piwnicy kościoła, a w ścianę świątyni wmurowano na jego cześć kamienną tablicę pamiątkową.⁷

⁶ Tradycja Mazowsza powiat makowski przewodnik subiektywny, B. Kielak, Warszawa 2012, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki Agencja Wydawnicza „Egros”

⁷ www.to.com.pl/tajemnice-gory-krzyzewskiej

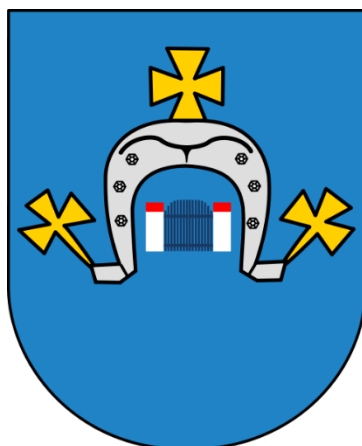
Twórcy ludowi

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura występują osoby związane z pszczelarstwem i sztuką tworzenia przedmiotów, ozdób i świec z wosku pszczelego. Rękodziełem i twórczością ludową zajmują się także Koła Gospodyń Wiejskich oraz Stowarzyszenia z terenu gminy.

Herb Gminy

Herby gmin w sposób pośredni nawiązują do dziedzictwa niematerialnego, ukształtowanego historycznie, na terytorium danej gminy. Od 8 marca 1990 r. gminy uzyskały możliwość powołania herbów na mocy ustawy o samorządzie terytorialnym. Są cennym dziedzictwem kulturowym, ukazują zasób dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, który należy identyfikować z daną jednostką terytorialną. Herb powinien się wyróżniać i być łatwo rozpoznawalny. Ukazanie dziedzictwa kulturowego w herbie Jan Pruszyński definiuje następująco: „to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. Ponadto herby powinny spełniać szereg określonych kryteriów. Zasady tworzenia herbów, flag, sztandarów i pieczęci jednostek samorządu terytorialnego w Polsce określa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Herb gminy Płoniawy-Bramura należy do młodszych znaków tożsamości lokalnej w powiecie. Przedstawia on: w błękitnym polu srebrna podkowa w słup, na jej barku (najbardziej zaokrąglona część podkowy) zaćwieczony żółty (złoty) krzyż kawalerski, przy ocelach (rodzaj haków, czasem śrub w podkowie lub hakowato zgięte końce podków, co w sumie zapobiega ślizganiu się konia) zaćwieczone ukośnie dwa takie same krzyże w kolorze żółtym (złotym). Znak ten jest bardzo zbliżony do rycerskiego herbu Dąbrowa. W środku podkowy brama na 2 murowanych, otynkowanych słupach (kolor biały) przykrytych dachówką (kolor czerwony); słupki podtrzymują skrzydła wrot o metalowych lub drewnianych pionowych, cienkich prętach. Herb przyjęty Uchwałą nr 152/XXXIII/94 Rady Gminy z 28 kwietnia 1994 r. zaprojektował Kazimierz Białobrzęski w konsultacji i w porozumieniu z prof. Tomaszem Strzemboszem. Znak gminy symbolizuje zarówno najdłużej zarządzających tymi ziemiami, czyli rodziną Młodzianowskich herbu Dąbrowa, jak też gościnność gminy, w tym nawiązanie do części nazwy, czyli bramę wejściową na jej teren. W pierwotnym projekcie brama była otwarta, ostatecznie jednak uległa „zamknięciu”.⁶

Ryc. 14. Herb Gminy Płoniawy-Bramura

Źródło: www.ploniawy-bramura.pl

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że Gmina Płoniawy-Bramura posiada zachowane elementy dziedzictwa niematerialnego. Powyżej wymienione elementy niematerialne należy zachować i pielęgnować.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznania za pomnik historii;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie prowadzone są trzy rejestry zabytków:

Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Do rejestru zabytków ruchomych wpisano wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Biskupa w Płoniawach-Bramura, nagrobki, tablice nagrobne, kapliczkę oraz rzeźbę Chrystusa Frasobliwego na terenie cmentarza rzymsko-katolickiego w Płoniawach-Bramura oraz wyposażenie świątyni w Starym Podosiu i Węgrzynowie. Szerszy opis znajduje się w podrozdziale 5.2.7 zabytki ruchome.

Do rejestru zabytków archeologicznych nie wpisano żadnego stanowiska archeologicznego.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura znajduje się 14 obiektów rejestrowych położonych w: Jaciążku (1), Młodzianowie (1), Płoniawach-Bramurze (3), Starym Podosiu (2), Suchem (2), Szczukach (2) oraz Węgrzynowie (2) i Węgrzynówku (1). Obiekty te datowane są na XVI, XVII, XVIII, XIX i XX w. Najstarszym obiektem rejestrowym jest cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w Starym Podosiu z XVI w., z kolei najmłodszym – kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich w Płoniawach-Bramurze z 1933 r.

Tabela 5. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Lokalizacja	Datowanie	Stan Zachowania	Właściciel	Wpis do rejestru zabytków
1	Jaciążek	park	-	1 poł. XIX w.	dobry	osoba prywatna	A-506 z dn. 27.01.1984 r.
2	Młodzianowo	park	przy nr 59	1 poł. XIX w.	dostateczny	Skarb Państwa, Ochotnicza Straż Pożarna w Młodzianowie, osoby prywatne	A-508 z dn. 27.01.1984 r.
3	Płoniawy-Bramura	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i teren najbliższy w promieniu 50 m	-	1828 r.	bardzo dobry	Parafia rzym.-kat. pw. Świętego Stanisława Biskupa i męczennika Płoniawy-Bramura	A-409 z dn. 26.03.1962 r.
4	Płoniawy-Bramura	dzwonnica	-	1828 r.	bardzo dobry	Parafia rzym.-kat. pw. Świętego Stanisława Biskupa i męczennika Płoniawy-Bramura	A-409 z dn. 26.03.1962 r.
5	Płoniawy-Bramura	kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich	na cmentarzu rzymsko katolicki	1933 r.	dostateczny	Parafia rzym.-kat. pw. Świętego Stanisława Biskupa i	251 z dn. 30.01.1986 r.

			m przypara fialnym			męczennika Płoniawy- Bramura	
6	Stary Podoś	kaplica filialna wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m	46	1853 r.	dostateczny	Parafia rzym.- kat. pw. Świętego Stanisława Biskupa i męczennika Płoniawy- Bramura	A-427 z dn. 5.05.1962 r.
7	Stary Podoś	cmentarz rzymskokatolic ki przykościelny	-	XVI w.	dobry	Parafia rzym.- kat. pw. Świętego Stanisława Biskupa i męczennika Płoniawy- Bramura	A-427 z dn. 5.05.1962 r. (stanowi teren otoczenia)
8	Suche	dwór	45	1 poł. XIX w., przebud. 1926- 1940 r.	dobry	osoba prywatna	A-492 z dn. 20.12.1982 r.
9	Suche	park	45	2 poł. XIX w.	bardzo dobry	osoba prywatna	A-492 z dn. 20.12.1982 r.
10	Szczuki	dwór	96	ok. 1870 r.	dostateczny	Stadnina koni "Krasne" Spółka z o.o.	A-493 z dn. 5.01.1983 r.
11	Szczuki	park podworski	-	2 poł. XIX w.	bardzo dobry	Stadnina koni "Krasne" Spółka z o.o.	A-493 z dn.8.07.1986 r.
12	Węgrzynowo	drewniany kościół parafialny pw. św. Ducha z wyposażeniem	47	1694 r.	bardzo dobry	Parafia rzym.- kat. Pw. Ducha Świętego Węgrzynowo	A-394 z dn. 8.12.1961 r.
13	Węgrzynowo	najstarsza część cmentarza rzymskokatolic kiego	-	1905 r.	dobry	Parafia rzym.- kat. Pw. Ducha Świętego Węgrzynowo	A-535 z dn. 30.01.1986 r.
14	Węgrzynówek	budynek zarządcy cegielni wraz z wraz z otoczeniem w granicach działki o numerze 5/3	173	ok. 1920 r.	zły	własność Gmina Płoniawy- Bramura, użytkowanie wieczyste - osoba prywatna	A-1634 z dn. 9.03.2021 r.

Źródło: Rejestr zabytków województwa mazowieckiego, GEZ

W powyższej tabeli przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych. Z zestawienia wynika, że stan poszczególnych obiektów jest zróżnicowany. W najgorszym stanie jest budynek zarządcy cegielni w Węgrzynówku, który z roku na rok coraz bardziej niszczeje. By zachować wartości zabytkowe obiektu

zalecane jest przeprowadzenie generalnego remontu budynku zgodnie ze wzorcami historycznymi. Ponadto, dostateczny stan zachowania prezentuje m. in. park w Młodzianowie, w którym zalecane jest usunięcie samosiewów oraz bieżąca pielęgnacja drzewostanu oraz kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich w Płoniawach-Bramurze, które wymagają przeprowadzenia całościowej renowacji. Kaplica filialna w Starym Podosiu również reprezentuje stan dostateczny. Pozostałe zabytki rejestrowe prezentują dobry i bardzo dobry stan zachowania. Należy zaznaczyć, iż w dworze w miejscowości Suche w miesiącach maj-lipiec 2023 przeprowadzono wymianę instalacji elektrycznej, zaś w Kościele pw. św. Ducha w Węgrzynowie – renowację obrazu Świętego Antoniego (2023 r.).

Ogólny stan obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków należy ocenić jako dobry. Jedynie budynek zarządcy cegielni w Węgrzynówku wymaga natychmiastowych prac remontowo-konserwatorskim ze względu na postępujące z roku na rok pogarszanie się stanu technicznego obiektu.

W powyższej tabeli przedstawiono właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Zgodnie z art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ryc. 15. Lokalizacja zabytków wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: opracowanie własne na podkładzie mapowym <https://polska.geoportal2.pl/map/www/mapa.php?mapa=polska>

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Z przeprowadzonej wizji terenowej w 2023 r. wynika, że znak ten znajduje się jedynie na elewacji bocznej dworu w miejscowości Suche.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.⁸

Ryc. 16. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy Płoniawy-Bramura prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Płoniawy-Bramura w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.⁹

Aktualizację kart adresowych gminnej ewidencji zabytków architektury i budownictwa Gminy Płoniawy-Bramura przeprowadzono w 2023 r. Ewidencja ta jest na bieżąco monitorowana przez pracowników Urzędu Gminy Płoniawy-Bramura. Przyjęta została Zarządzeniem Nr 0050.16.2024 Wójta Gminy Płoniawy-Bramura z dnia 03.04.2024 r.

⁸ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

⁹ Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951)

W ewidencji gminnej odnotowano 46 pozycji, w tym 14, które zostały wpisane do rejestru zabytków (w tym 1 jako otoczenie). Znajdują się w niej również zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Z dniem 4 października 2019 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniono rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku. Biorąc pod uwagę powyższe oraz czas jaki minął od ostatniej wizji terenowej (2014 r.) gminna ewidencja zabytków Gminy Płoniawy-Bramura została zaktualizowana i dostosowana do obecnych wymogów prawnych. Stanowi ona podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Płoniawy-Bramura. Wszystkie nieruchomości zabytki ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 1.

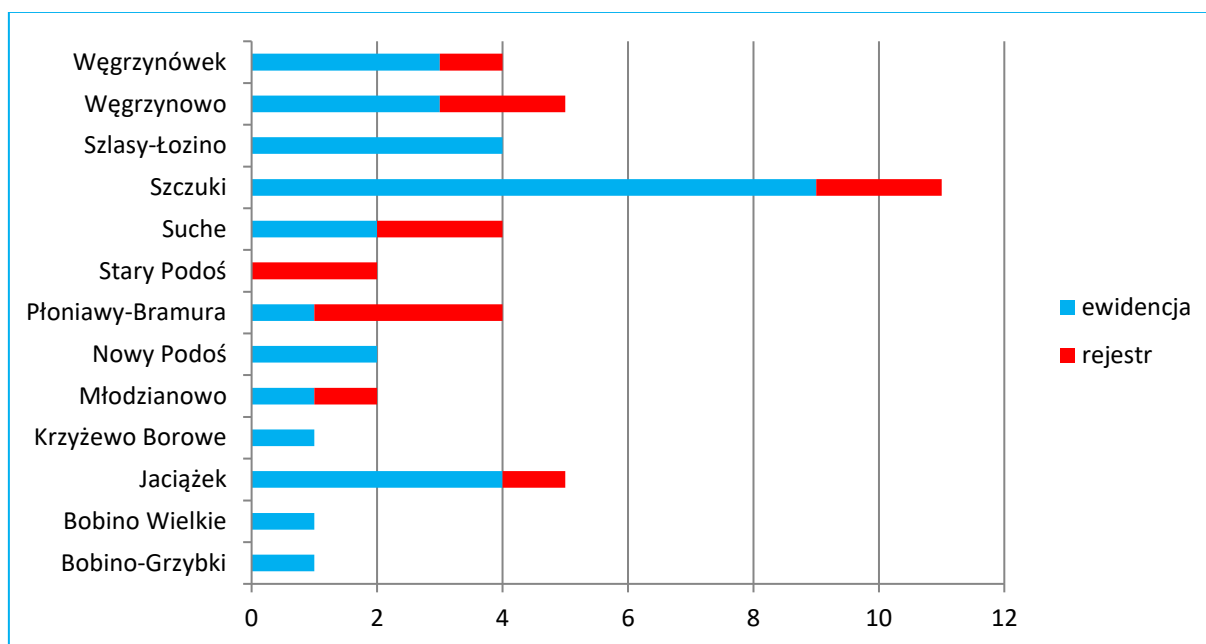
Najważniejsze zmiany jakie zaszły od opracowania ostatniej wersji ewidencji:

1. Opracowano nowe (zaktualizowane) karty GEZ.
2. Do GEZ włączono 1 nową kartę - budynek zarządcy cegielni wraz z otoczeniem w granicach działki o numerze 5/3 w Węgrzynówku.
3. Z GEZ wyłączono część kart adresowych.
4. Stan dworu w Jaciążku uległ pogorszeniu.
5. W Nowym Podosiu postawiono nowy pomnik upamiętniający Powstańców Styczniowych.
6. Stan kościoła w Płoniawach-Bramurze uległ poprawie, dokończono prace tynkarsko-malownicze przy elewacjach.
7. Przy dzwonnicy w Płoniawach-Bramurze usunięto szpicę, krzyż zamontowano bezpośrednio na dachu, wymieniono pokrycie dachu, odmalowano elewację.
8. Przy kaplicy w Starym Podosiu całościowo odnowiono elewację południową.
9. Zabezpieczono dwór w Szczukach.
10. Budynek główny oraz komin dawnej cukrowni w Krasińcu ulegają stopniowej degradacji, ich stan od 2014 r. pogorszył się.
11. Zlikwidowano pocztę, który znajdował się w części budynku mieszkalnego w Szczukach.
12. Część zabytkowych budynków mieszkalnych ujętych w GEZ przeszła prace remontowe.
13. Kościół w Węgrzynowie przeszedł szereg prac konserwatorskich. W latach 2017-2018 kościół poddany generalnym remontom. Wzmocniono i wymieniono całą więźbę dachową, wymieniono uszkodzone belki w ścianach, oczyszczono elewację, odnowiono drzwi do zakrystii, odnowiono figurkę Matki Bożej, wzmocniono podłogę w prezbiterium, odnowiono prezbiterium, wyszlifowano ławki, odnowiono Drogę Krzyżową, założono ogrzewanie, wymieniono nagłośnienie na cyfrowe.
14. Dzwonnica w Węgrzynowie została po 2014 r. odrestaurowana, wymieniono drewniane deski.
15. W 2021 r. budynek zarządcy cegielni wraz z otoczeniem w Węgrzynówku został wpisany do rejestru zabytków.

Na poniższym wykresie przedstawiono zabytki z gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że zdecydowanie najwięcej znajduje się ich w Szczukach - 11, w tym 2 wpisane do rejestru zabytków. Powyższe związane jest z lokalizacją w Szczukach zespołu budynków związanych z dawną cukrownią. Po 5 zabytków odnotowano w Jaciążku i Węgrzynowie. W pozostałych

miejsowościach liczba obiektów zabytkowych była mniejsza niż 5. Liczba 46 zabytków ujętych w GEZ na terenie 13 jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną, czy artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa na terenie gminy. Większość obiektów znajdująca się w GEZ (bez rejestru zabytków) powstała w 1 poł. XX w., bądź rzadziej w końcu XIX w. Najstarszym zabytkiem ewidencyjnym, który nie jest wpisany do rejestru zabytków jest cmentarz przykościelny w Węgrzynowie datowany na XVII w.

Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Obiekty zabytkowe będące we własności Gminy Płoniawy-Bramura

Gmina Płoniawy-Bramura jest właścicielem obiektów zabytkowych, w tym zabytków wpisanych do rejestru zabytków, które przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 6. Obiekty zabytkowe należące do własności Gminy Płoniawy-Bramura

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Czas powstania	Wpis do rejestru zabytków
1	Węgrzynowo	szkoła podstawowa	150	1953 r.	nie
2	Węgrzynówek	budynek zarządcy cegielni wraz z otoczeniem	173	ok. 1920 r.	tak

Źródło: dane UG Płoniawy-Bramura

Obiekty sakralne

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura znajdują się 4 obiekty, które można utożsamić z kultem religijnym. Są to 3 kościoły parafialne oraz kaplica filialna podlegająca pod parafię płoniawską. 3 z 4 charakteryzowanych obiektów wpisano do rejestru zabytków. Świątynie z terenu Gminy Płoniawy-Bramura powstały między XVII a XX w. Najstarszym zabytkowym kościołem jest świątynia w

Węgrzynowie, którą wybudowano w 1694 r. Jest to jedyna drewniana, zabytkowa budowla o charakterze sakralnym. Pozostałe obiekty zostały otynkowane. We wszystkich analizowanych świątyniach oprócz kościoła w Jaciążku znajduje się cenne wyposażenie, w tym zabytki ruchome znajdujące się w ewidencji lub rejestrze zabytków. Ogólny stan zabytkowych świątyń z terenu gminy należy ocenić na bardzo dobry. Jedynie kościół w Jaciążku wymaga prac remontowo-konserwatorskich przy elewacjach. Przy kościołach w Płoniawach – Bramurze oraz Węgrzynowie znajdują się zabytkowe dzwonnice stanowiące nierozdzielalną całość założeń kościelnych. Obiekty te wkomponowane zostały zarówno stylistycznie, jak i materiałem do sąsiadujących kościołów. Kościoły to obiekty publiczne, kultu religijnego, ważne dla lokalnej społeczności. Prowadzone są przy nich na bieżąco prace porządkowe. W przypadku specjalistycznych prac remontowo-konserwatorskich parafie starają się o pozyskanie środków zewnętrznych, dzięki którym możliwe będzie utrzymanie świątyń dla kolejnych pokoleń. Wkład własny zbierany jest ze zbiórek wśród wiernych.

Tabela 7. Zabytkowe obiekty sakralne

Lp.	Miejscowość	Kościół	Czas powstania	Styl/konstrukcja	Materiał	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Jaciążek	kościół pw. Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych	1928 – 1931 r.	nieokreślony	tynkowany	dobry	nie
2	Płoniawy-Bramura	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i teren najbliższy w promieniu 50 m	1828 r.	klasycyzm	tynkowany boniowany	bardzo dobry	tak
3	Stary Podoś	kaplica filialna wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m	1853 r.	klasycyzm	tynkowany	dostateczny	tak
4	Węgrzynowo	drewniany kościół parafialny pw. św. Ducha z wyposażeniem	1694 r.	zrębowa	drewno	bardzo dobry	tak

Źródło: opracowanie własne

Fot. 2. Kościół w Jaciążku

Źródło: fotografia własna

Cmentarze

W gminnej ewidencji zabytków znalazło się 12 zabytkowych cmentarzy i mogił. Jest to jednocześnie najbardziej liczna grupa obiektów znajdująca się GEZ pod względem określonej funkcji. Obiekty te zróżnicować można pod względem czasu powstania, czy wielkości. Na terenie gminy odnotowano 3 pojedyncze mogiły – dwie żołnierzy niemieckich oraz jedną powstańców styczniowych. Reszta charakteryzowanych miejsc to cmentarze wojenne (żołnierzy niemieckich z I i II wojny światowej) oraz cmentarze parafialne i przykościelne. Nekropolie reprezentują zróżnicowany stan zachowania. Po cmentarzach wojennych w miejscowościach: Krzyżewo-Borowe, Młodzianowo oraz Węgrzynówek nie ma żadnego śladu. Jedynie na cmentarzu w Nowym Podosiu widoczne są mogiły ziemne, jest to zarazem jedyny cmentarz wojenny, który jest rozpoznawalny w terenie. Jednym ze starszych cmentarzy jest nekropolia rzymskokatolicka w Węgrzynówku. Cmentarz funkcjonował w latach 1852-1907. Spoczywa na nim m.in.: ks. Jan Wołosz – 1860 r., ks. Antoni Dąbrowski – 1870 r., Władysław Klimecki – sędzia gminny – 1900 r. W 2022 r. postawiono pomnik upamiętniający z krótką historią miejsca oraz drewniany krzyż. Do innych zabytkowych miejsc cmentarnych należy zaliczyć cmentarze przykościelne datowane na XVI i XVII w. w Starym Podosiu i Węgrzynowie. Na ich terenie nie zachowały się historyczne nagrobki. Największe powierzchniowo cmentarze znajdują się w Płoniawach-Bramura oraz w Węgrzynowie. Na ich obszarze znajdują się historyczne nagrobki i mogiły. Są to cmentarze parafialne o dobrym stanie zachowania, na których pochówki odbywają się regularnie. Na cmentarzu w Płoniawach-Bramura znajduje się kubaturowa kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich z 1933 r. wpisana do rejestru zabytków. Część historycznych nagrobków na obu cmentarzach wymaga przeprowadzenia prac renowacyjnych. Jedynie cmentarze w Węgrzynowie są objęte zapisami ochronnymi w MPZP. Najstarsza część cmentarza rzymskokatolickiego w Węgrzynowie została objęta wpisem do rejestru zabytków, ponadto cmentarz przykościelny w Starym Podosiu znajduje się na terenie otoczenia kościoła wpisanego do rejestru zabytków.

11.11.2023 na cmentarzu w Nowym Podosiu odsłonięto tablicę poświęconą poległym powstańcom styczniowym. Dokonano renowacji pomnika upamiętniającego poległych uczestników Powstania Styczniowego pod Podosiem”. Zadanie dofinansowano ze środków budżetu Województwa Mazowieckiego w ramach "Mazowsze dla miejsc pamięci 2023 r."

Gmina Płoniawy-Bramura stara się o uzyskanie decyzji zezwalającej na przeprowadzenie ekshumacji zwłok/szczątków nieznanego żołnierza. Mogiła znajduje się w lesie na terenie Nadleśnictwa Parciaki, w Leśnictwie Bramura (dz. o nr ewid. 2012, obręb Jaciążek, będąca własnością Skarbu Państwa, w zarządzie Nadleśnictwa Parciaki). Według informacji najstarszych mieszkańców Gminy na początku 1945 r. w oddziale Armii Radzieckiej, znajdującej się wówczas na terenie wsi Jaciążek, doszło do konfliktu pomiędzy dowódcą a żołnierzem tegoż oddziału, w wyniku czego żołnierz został zastrzelony, a jego ciało wrzucono do leśnego rowu. Dnia 1 sierpnia 2023 r. Wójt Gminy Płoniawy-Bramura zwrócił się do Wojewody Mazowieckiego z prośbą o informację czy ww. grób spełnia kryteria ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych oraz wskazanie ewentualnego miejsca przyszłego pochówku wydobytych szczątków. Pismem z dnia 24 sierpnia br. Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie poinformował, iż mogiła spełnia warunki Ustawy o grobach i cmentarzach wojennych i zaproponował ponowny pochówek na terenie Cmentarza Żołnierzy Armii Radzieckiej poległych w czasie II wojny światowej w Makowie Mazowieckim, w obrębie kwatery 284, gdzie spoczywają

żołnierze radzieccy polegli w okolicach wsi Bramura lub w obrębie kwatery 102 (polegli w okolicach wsi Łęgi).

Tabela 8. Zabytkowe cmentarze i mogiły

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki	Wpis do rejestru
1	Bobino-Grzybki	mogiła żołnierza niemieckiego	1945 r.	0,00005	bardzo zły	68/2	nie
2	Bobino Wielkie	mogiła żołnierza niemieckiego	1944 r.	0,00012	dobry	304	nie
3	Krzyżewo Borowe	cmentarz wojenny z II wojny światowej żołnierzy niemieckich	1944 r.	nieustalona	bardzo zły	182	nie
4	Młodzianowo	cmentarz wojenny z II wojny światowej żołnierzy niemieckich	II wojna światowa	0,045	bardzo zły	86/3	nie
5	Nowy Podoś	zbiorowa mogiła powstańców styczniowych	1863 r.	0,0004	bardzo dobry	394	nie
6	Nowy Podoś	cmentarz z I wojny światowej żołnierzy niemieckich	I wojna światowa	0,06	dostateczny	237, 238	nie
7	Płoniawy-Bramura	cmentarz rzymskokatolicki przyparafialny	1828 r.	1,5	dobry	522	nie
8	Stary Podoś	cmentarz rzymskokatolicki przykościelny	XVI w.	0,2	dobry	176	tak (stanowi teren otocz.)
9	Węgrzynowo	cmentarz rzymskokatolicki przykościelny	XVII w.	0,14	dobry	175	nie
10	Węgrzynowo	najstarsza część cmentarza rzymskokatolickiego	1905 r.	1,5	dobry	174	tak
11	Węgrzynówek (d. Szlasy Łozino)	cmentarz rzymskokatolicki przyparafialny	1852 r.	1,4	dobry	70	nie
12	Węgrzynówek (d. Węgrzynowo)	cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich z II wojny światowej	II wojna światowa	0,06	bardzo zły	2007/1	nie

Źródło: opracowanie własne

Fot. 3. Zbiorowa mogiła Powstańców Styczniowych w Nowym Podosiu

Źródło: fotografia własna

Dwory

Dwory nierozzerwalnie związane są z majątkami, dobrami oraz pozostałymi obiektami wokół nich. Otaczane były parkami krajobrazowymi oraz stanowiły funkcje reprezentatywne. Przy nich stawiano gospodarcze budynki folwarczne, dalej domy pracownicze. Były jednocześnie miejscem zamieszkania, miejscem towarzyskim na bale i przyjęcia, a także miejscem przyjmowania ważnych gości i osobistości, w tym w celach biznesowych. Wielkość i wygląd świadczyły o sytuacji materialnej gospodarzy.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura znajdują się 4 zabytkowe dwory, w tym 2 wpisane do rejestru zabytków. Są to skromne obiekty rezydencjonalne o randze lokalnej. Obiekty te powstały w XIX i XX w. i chronione są zapisami w MPZP. Ich ogólny stan należy ocenić jako zły/dostateczny. W najlepszym stanie jest dwór w miejscowości Suche, zamieszkiwany przez osoby prywatne, które opiekują się budynkiem. W 2023 r. w budynku dworu wymieniono całą instalację elektryczną. Pozostałe obiekty wymagają pilnych działań remontowo-konserwatorskich. W sposób szczególny wskazane jest to w przypadku dworu w Szczukach, który jest związany z osobą Marii Skłodowskiej-Curie. W 2020 r. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków sfinansował zadanie polegające na przygotowaniu dokumentacji projektowej – etap I dworu w Szczukach. Dwór w Szlasach-Łozino oraz Jaciążku to obiekty wybudowane w 1 ćw. XX w., są zaniedbane i konieczne jest przywrócenie im należytego stanu.

Tabela 9. Zabytkowe dwory

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Datowanie	Stan zachowania	Wpis do rejestru	Materiał
1	Jaciążek	dwór	65	1905 r.	zły	nie	drewniany, otynkowany
2	Suche	dwór	45	1 poł. XIX w., przebud. 1926-1940 r.	dobry	tak	drewniany, otynkowany
3	Szczuki	dwór	96	ok. 1870 r.	dostateczny	tak	murowany, otynkowany
4	Szlaszy - Łozino	dwór	36	ok. 1920 r.	zły	nie	drewniany

Źródło: opracowanie własne

Fot. 4. Dwór w Jaciążku

Źródło: fotografia własna

Parki

Zabytkowe założenia zieleni zakładane były tuż przy obiektach rezydencjonalnych. Stanowiły odskocznnię od codzienności dla właścicieli majątków, były miejscem ukojenia i osobliwym spotkaniem z naturą. Założenia te projektowane były przez specjalistów, często musiały być wkomponowane w lokalną topografię, np. ciekły wodne, wzniesienia, zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne. Częścią parków były aleje i szpalery wysadzone przy drogach prowadzących do dworu.

Na terenie Gminy Płoniawy-Bramura odnotowano 4 parki dworskie, które znajdują się w GEZ. Wszystkie parki zostały wpisane do rejestru zabytków. Ich ogólny stan ocenić należy jako dobry. Nie są to parki ogólnodostępne. Jedynie park w Jaciążku znajduje się częściowo na obszarach publicznych – ciągi komunikacyjne. Park w Szczukach jest zamknięty ze względu na zabezpieczenie sąsiadującego dworu. Zarówno park w Szczukach, jak i Suchem są w bardzo dobrym stanie, bieżąco pielęgnowane i zadbane. W najgorszym stanie wydaje się być park w Młodzianowie, w którym występują samosiewy, zaś układ ścieżek i szpalerów został znacząco zatarty. Charakteryzowane założenia powstały w 1 poł. lub 2 poł. XIX w. Największym powierzchniowo parkiem jest park w miejscowości Suche, który wydaje się być najbardziej reprezentatywny.

Tabela 10. Zabytkowe parki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Stan zachowania	Powierzchnia	Wpis do rejestru
1	Jaciążek	park	1 poł. XIX w.	dobry	ok. 3,0	tak
2	Młodzianowo	park	1 poł. XIX w.	dostateczny	ok. 4,0	tak
3	Suche	park	2 poł. XIX w.	bardzo dobry	ok. 5,0	tak
4	Szczuki	park podworski	2 poł. XIX w.	bardzo dobry	ok. 1,0	tak

Źródło: opracowanie własne

Fot. 5. Park w Młodzianowie

Źródło: fotografia własna

Cukrownia Krasiniec

Zespół budynków po dawnej cukrowni Krasiniec na stałe wkomponował się w historyczny krajobraz gminy. Jest to jedyne tego typu założenie przestrzenne z licznymi budynkami produkcyjnymi, jak i mieszkalnymi, dawnych robotników cukrowni. Cukrownia wybudowana została na terenie folwarku Szczuki w poł. XIX w. Ostateczna decyzja o lokalizacji cukrowni zapadła na przełomie 1865 i 1866 r. Pod uwagę brana była również koncepcja lokalizacji cukrowni w folwarku Bolki pod Makowem Mazowieckim nad rzeką Orzyc. Jej założycielem był Ludwik Józef Adam Krasieński, jeden z najbogatszych ludzi w Królestwie Polskim. Założono spółkę udziałową nowej cukrowni. Poza właścicielem w jej skład wchodził: Maurycy Wortmann, Józef Rawicz, Stanisław Rotwand, Marceł Jackowski oraz Karol Chojnacki, Aleksander Blumenfeld, Michał Piotrowski i Emeryk Paprocki. Do wybudowania cukrowni zobowiązał się Józef Nostitz Jackowski, właściciel dóbr Głinojeck. Ponadto podpisał akt notarialny, w którym wskazał, że produkcja ruszy najpóźniej jesienią 1867 r. oraz prowadził będzie cukrownię przez 15 lat, powstaną budynki mieszkalne dla przynajmniej 20 rodzin pracowników oraz dom dyrektora. W latach 1880-1899 współadministratorem cukrowni zostaje Julian Żórawski, ówczesny dzierżawca folwarku Szczuki. W 1885 r. cukrownia założyła własną stację meteorologiczną, dzięki czemu mogła stawiać prognozy na temat wielkości surowca hodowanego na jej plantacji. W tym samym roku w najważniejszych miejscach założono instalację elektryczną. W 1896 r. komin główny został podwyższony za sprawą ówczesnego właściciela Stanisława Broniewskiego. Pracę wykonała ekipa z Magdeburga. Gruntowana modernizacja cukrowni miała miejsce w 1910 r. Z początkiem XX w. była to jedna z większych cukrowni w Królestwie Polskim. Po śmierci właściciela Ludwika Krasieńskiego w 1895 r. nową właścicielką została jego córka, 12-letnia Ludwika, późniejsza Adamowa Czartoryska. Krasiniec wspominany był przez Marię Skłodowską-Curie, która na dworze w Szczukach uczyła dzieci. W 1888 r.

na terenie cukrowni powstaje Zakładowa Straż Pożarna, jednostka OSP do dzisiaj tu funkcjonuje. W czasie kampanii 1907/1908 w cukrowni pracowało 417 osób, po zakończeniu kampanii na stałe pracuje już 67 osób. W czasie I wojny światowej osada fabryczna została zajęta przez wojsko rosyjskie. W części budynków mieszkalnych siłowo zamieszkali żołnierze. Magazyny cukrowni zamieniono na stajnie, urządzono też szpital polowy, produkowano tu bomby. W skutek działań wojennych uszkodzone zostały budynki fabryczne i mieszkalne, całkowicie zniszczono elektrownię. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę cukrownię zaczęto odbudowywać. Prezesem cukrowni zostaje Michał Lubiński. W 1921 r. osadę fabryczną zamieszkiwały 364 osoby, folwark Szczuki liczył 145 osób. Po I wojnie światowej odbudowa obszaru plantacji była bardzo powolna. Transport ułatwiło plantatorom wybudowanie przy cukrowni kolejki wąskotorowej z Przasnysza i Gołymina. W połowie lat 20. XX w. przywrócono poziom świetności jaki miał miejsce jeszcze przed wojną. W czasie II wojny światowej cukrownię zajmują Niemcy. Budują suszarnię wyśłodków projektu Juliusza Żórawskiego. Od 1947 r. zakład przejmuje Państwo Polskie pod egidą przedsiębiorstwa „Zjednoczone Cukrownie Warszawskie”. Od 1989 r. uprawnienia do cukrowni należały do wojewody. W roku 2000 została sprywatyzowana. Ostatnia kampania miała miejsce w 2003 r. produkując 18 tys. ton cukru. Cukrownia zamknięta w 2003 r. przez ówczesnego właściciela, niemiecką firmę Nordzucker, zaś pracownicy zostali pozostawieni sami sobie bez jakiegokolwiek wsparcia. Pracę stracili z dnia na dzień wszyscy pracownicy, tj. ok. 150 osób. Niewątpliwie dawna cukrownia w Krasieńcu należy do jednych z najstarszych i największych cukrowni na Mazowszu. Posiada bogatą historię, a założenie przestrzenne części produkcyjnej, jak i mieszkalnej stanowi ciekawy przykład XIX-wiecznych rozwiązań planistycznych. Z terenu założenia, w gminnej ewidencji zabytków znalazły się 3 budynki produkcyjne oraz 6 budynków mieszkalnych.

Fot. 6. Magazyn wyśłodków w dawnej Cukrowni Krasiniec

Źródło: fotografia własna

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Strefy ochrony konserwatorskiej

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Płoniawy-Bramura na terenie gminy znajdują się strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” Ścisłej Ochrony Konserwatorskiej.

Jest to strefa pełnej ochrony zachowanej historycznej struktury przestrzennej. W strefie tej ustala się :

- nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania terenu, utrzymania istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych;
- nakaz ochrony układu urbanistycznego oraz poszczególnych obiektów zabytkowych. Dla obszarów objętych strefą powinny zostać opracowane szczegółowe plany rewaloryzacji;
- nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkich wydawanych decyzji lokalizacyjnych oraz opracowań projektowych i planistycznych;
- nakaz poprzedzania niezbędnych remontów obiektów badaniami konserwatorskimi oraz przeprowadzenia ich w oparciu o uzgodnioną i zatwierdzoną dokumentację konserwatorską;
- zakaz wznoszenia nowych obiektów kubaturowych;
- nakaz usunięcia obiektów dysharmonizujących znajdujących się na terenie zabytkowym.

Strefa ta obejmuje następujące obszary:

- Jaciążek – teren zespołu klasztoru salezjanów;
- Jaciążek – teren zespołu dworskiego;
- Krasiniec – teren zespołu cukrowni;
- Płoniawy-Bramura - teren zespołu sakralnego par. p.w. Św. Stanisława Kostki;
- Suche – teren zespołu dworskiego;
- Szczuki- teren zespołu dworskiego;
- Węgrzynowo- teren zespołu sakralnego par. p.w. Ducha Świętego.

Strefa "B" Ochrony Zachowanych Elementów Zabytkowych.

W strefie tej ustala się rygory w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy nawiązującej do zabytkowej. W strefie tej ustala się:

- nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania poprzez utrzymanie istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych;
- nakaz ochrony zachowanej zabudowy zabytkowej;
- nakaz utrzymania istniejących gabarytów i podziałów parcelacyjnych oraz charakteru zabudowy, szczególnie przy projektowaniu i realizacji zabudowy uzupełniającej;
- zakaz wytyczania nowych ciągów komunikacyjnych;
- nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkich wydawanych decyzji lokalizacyjnych oraz opracowań projektowych i planistycznych.

Strefa ta obejmuje następujące obiekty:

- Jaciążek- strefa obejmuje tereny bezpośrednio przylegające do zespołu klasztoru salezjanów;
- Jaciążek – tereny sąsiadujące z zespołem dworskim;
- Krasiniec - strefa obejmuje tereny sąsiadujące z zespołem cukrowni;
- Płoniawy-Bramura – tereny przylegające do zespołu sakralnego;
- Suche – tereny sąsiadujące z zespołem dworskim;
- Szczuki –tereny przylegające do zespołu dworskiego;
- Węgrzynowo - tereny wokół zespołu sakralnego.

Strefa "K" Ochrony Wartości Krajobrazu I Ekspozycji Wartości Przyrodniczo-Kulturowych

Strefa ta jest wprowadzona jako uzupełnienie i dopełnienie stref ochrony konserwatorskiej "A" i "B". W strefie tej ustala się:

- nakaz ochrony i zachowania istniejącego drzewostanu, w szczególności starodrzewu;
- nakaz uporządkowania przestrzennego i utrzymania obecnie istniejącego sposobu użytkowania;
- zakaz lokalizacji obiektów kubaturowych;
- nakaz konsultowania i uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej oraz prac projektowych i planistycznych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji oraz zatwierdzenia na etapie realizacji.

Strefa "K" obejmuje następujące obszary:

- Młodzianowo – teren podworskiego parku krajobrazowego;
- Płoniawy –Bramura – teren cmentarza parafialnego;
- Węgrzynowo- teren cmentarza parafialnego.

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.6. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy oraz przedstawiono ich fotografie.

Płoniawy-Bramura – kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa

Parafia wzmiankowana już w 1377 r., kiedy to została erygowana p.w. św. Trójcy, św. Doroty, i Mikołaja biskupa przez płockiego Biskupa Dobiesława. Przeniesiona wówczas z Podosia. W 1609 r. znajdował się tu kościół drewniany, który przetrwał do 1720 r. Obecny wybudowany został w 1828 r. przez Młodzianowskiego, wg projektu Piotra Aignera lub Hilarego Szpilowskiego. Pierwotnie pod wezwaniem św. Stanisława Kostki. Rozbudowany w latach 1876-1879 przez ks. Edwarda Gumowskiego. Odbudowany w 1914 r. po spaleniu. Parafia liczy ok. 1920 osób. Kościół założony na planie prostokąta, wybudowany w stylu klasycystycznym, jednonawowy, orientowany, zakończony ścianą prostą w niższym i węższym prezbiterium, strop płaski. Po bokach dwie takie same salki, z których jedna jest zakrystią. Dach dwuspadowy kryty blachą prostą. W połaci dachowej sygnaturka na planie kwadratu z daszkiem namiotowym. Elewacja boniowana całościowo, otwory okienne z łukiem pełnym, tynkowanymi opaskami, zamknięte kluczem oraz konsolki. W połowie wysokości budowli tynkowany gzyms, na wysokości okapu gzyms wieńczący oraz wsporniki w nawie głównej. Wejście główne we wnęce, stolarka drzwiowa dwuskrzydłowa, powyżej półkoliste nadświetle. Po bokach kolumny tokańskie. W kondygnacji drugiej półkoliste otwór z nadświetlem. Ryzalit zwieńczony tympanonem z elementami ozdobnymi – gzymsy, wsporniki, medalion.

Fot. 7. Kościół w Płoniawach-Bramurze

Źródło: fotografia własna

Płoniawy-Bramura – dzwonnica

Budynek założony na rzucie kwadratu, o wysokości ok. 10 m., wolnostojący, tynkowany, ustawiony w południowo-zachodnim narożniku działki przykościelnej, tuż przy drodze. Obiekt wzniesiony na wyodrębnionej podmurówce, dach kopertowy kryty blachą z krzyżem żeliwnym zakończonym trójlistnie. Wejście od strony północnej, w każdej elewacji otwór okienny-żaluzjowy, prostokątny, zamknięty łukiem pełnym. Widoczny gzyms wieńczący. Wewnątrz 3 dzwony na drewnianej konstrukcji. Do każdego zamocowany sznur w celu uruchomienia. W dzwonnicy znajdował się kiedyś strop dzielący budynek na dwie kondygnacje, który został usunięty. Obiekt służy także jako pomieszczenie gospodarcze.

Fot. 8. Dzwonnica w Płoniawach-Bramurze

Źródło: fotografia własna

Płoniawy-Bramura – kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich

Kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich, fundatorów ośrodka salezjańskiego w Jaciążku. Obiekt kubaturowy, założony na planie kwadratu, całościowo boniowany, wybudowany na podmurówce, w narożach przypory rozszerzające się ku dołowi. W górnej części gzyms wieńczący, a nad nim krzyż na podstawie schodkowej z napisem DOM. W elewacji tylnej tynkowany krzyż w formie płaskorzeźby. W elewacjach bocznych po 2 niewielkie, prostokątne okienka. Wejście do grobowca okratowane. Nad nim napis: „GROBOWIEC SP STANISŁAWA I ZOFII DOMARADZKICH FUNDATORÓW

ZAKŁADU SALEZJAŃSKIEGO W JACIĄŻKU”. W elewacji bocznej wybite daty: 15.VI” oraz „1933”, a pomiędzy nimi napis: „POLECA SIĘ OPIECE ZGROMADZENIA KS. SALEZJANÓW”. Poniżej zawieszone dwie tablice z późniejszych lat. Spoczywają tu również księża Salezjanie. Na jednej tablicy wskazani: ks. Wojciech Śmiłowski zm. 1942 r., ks. Paweł Liszka zm. 1958 r., ks. Piotr Krzywdziński zm. 1966 r., a na drugiej: ks. Piotr Biedrzycki zm. 1948 r. – proboszcz Płoniawski.

Fot. 9. Kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich w Płoniawach-Bramurze

Źródło: fotografia własna

Stary Podoś – kaplica filialna

Parafia w Starym Podosiu istniała od połowy XV w. do 1828 r. Jej wezwanie wzmiankowane jako św. Trójcy, św. Doroty i Mikołaja biskupa. W XVI w. powstał tutaj kościół ufundowany przez Marka Podoskiego, kanonika płockiego i poznańskiego. W tym czasie parafia została przeniesiona do Podosia z Płoniaw. Ok. 1740 r. miała miejsce budowa nowego, drewnianego kościoła, który został rozebrany w 1844 r. Obecna świątynia z 1853 r. powstała z inicjatywy Walentyny z Grabowskich i Aleksandra Łysińskiego. Kościół rozbudowano w latach 1983- 1986 staraniem ks. prob. Edwarda Pilarskiego. Dobudowano zakrystię, salkę i przedsionek, położono nowe tynki. Pobłogosławiony 8.05.1986 przez Biskupa płockiego Zygmunta Kamińskiego. Kościół założony na planie krzyża, wybudowany w stylu klasycystycznym, jednonawowy, nieorientowany, zakończony w części północnej niższą i szerszą dobudówką z osobnym wejściem. We wnętrzu strop płaski, przeważający wystrój współczesny. Dach dwuspadowy kryty blachą prostą. W połaci dachowej na skrzyżowaniu transeptu z nawą główną sygnaturka na planie ośmioboku z kopułą cebulastą i górującym krzyżem zakończonym trójlistnie. Elewacja południowa z portalem, dwoma półkolumnami tokańskimi, architrawem z napisem „BOŻE BŁOGOSŁAW NAM” gzymsem i zwieńczonym trójkątnym tympanonem. Nad nim tynkowany krzyż. Pomiędzy półkolumnami stolarka drzwiowa drewniana, dwuskrzydłowa, z okuciami. Powyżej prostokątna płycina z napisem „D.O.M.”. Budynek podpiwniczony z wyodrębnionym cokół, z gzymsem międzykondygnacyjnym i gzymsem wieńczącym. Przed wejściem do kościoła obszerny taras od strony południowej.

Fot. 10. Kaplica filialna w Starym Podosiu

Źródło: fotografia własna

Suche – dwór

W 1926r. nastąpiła parcelacja majątku w Suchem. Dobra wraz z dworem zakupił dotychczasowy dzierżawca Zygmunt Olszewski. W 1927 r. dwór pochodzący z poł. XIX w. został rozebrany. Wtedy też powstał nowy, drewniany kryty gontem, który przetrwał do czasów dzisiejszych. Projektantem był Korczak z Ciechanowa, budowniczym Gierczewski z Przasnysza, a całość budowy nadzorował Gustaw Pszczółkowski. W 1940 r. dwór wraz z folwarkiem i ziemią zajęli Niemcy i urządzili w nim dworek myśliwski dla Ericha Kocha. Z tego czasu pochodzi też północna dobudówka dworu. Zygmunt Olszewski wraz z żoną Józefiną zostali zmuszeni do opuszczenia swojego domu. Po II wojnie światowej wrócili do dworu. W 1964 r. umiera ówczesny właściciel Zygmunt Olszewski, a jedyną właścicielką pozostaje jego żona, która w 1978 r. sprzedaje budynki folwarczne. W tym samym czasie zmienione zostaje pokrycie dachu na blachę, wykonywane są remonty bieżące. Obecnym właścicielem jest syn siostry Józefiny Olszewskiej wraz z małżonką. W 2023 r. wymieniona została instalacja elektryczna. Jest to budynek mieszkalny jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, 7-osiowy od strony fasady, wolnostojący z murowaną dobudówką z 1941 r. w. w części północnej, wybudowany z drewna modrzewiowego, w późniejszym czasie otynkowany, ustawiony w centralnej części założenia. Obiekt wzniesiony na wyodrębnionej podmurówce, dach czterospadowy kryty blachą płaską, widoczne dwa kominy w pierwotnej bryle oraz jeden komin w dobudówce, w połaci dachowej lukarny z daszkami trójspadowymi. Wejście główne w osi czwartej, stolarka drzwiowa drewniana, współczesna. Stolarka okienna z zachowaną rytmiką rozmieszczenia, drewniana, głównie sześciopółowa z zachowanym wymiarem i kształtem. W elewacji południowej zamieszczony znak zabytku rejestrowego. Przed wejściem głównym portyk z 4 kolumnami na przodzie i 2 w głębi. Otoczony balustradą trawkową, podobnie jak obszerny taras powyżej niego. Od strony zachodniej portyk dwukolumnowy. Z elementów dekoracyjnych wyróżnić można także gzyms cokołowy, profilowane i odcinkowe gzymsiki podokienne, opaski okienne i drzwiowe.

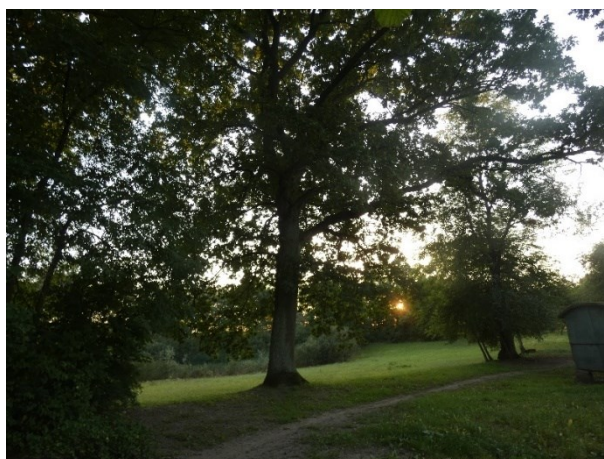
Fot. 11. Dwór w Suchem

Źródło: fotografia własna

Suche – park

Autor założenia nieznany. Aktualna powierzchnia parku wynosi ok. 5 ha. Na zachód od dworu znajduje się niewielki staw. Park założono na planie nieregularnego sześcioboku. Wschodnią granicę wyznacza droga asfaltowa, zaś południową droga polna, która wiedzie na obszar folwarku. Do dworu prowadzi od strony zachodniej aleja kasztanowców białych i różowych. Licznie zachowany starodrzew, w tym historyczny kasztanowiec przy stawie o obwodzie ok. 3,5-4 m. W części północnej parku pasieka właścicieli. Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie parku znajduje się pomnik przyrody:

- Jesion wyniosły - *Fraxinus excelsior*; pierśnica: 131cm; obwód: 412cm; wysokość: 31m, uznany za pomnik przyrody 30.01.1978 r.

Fot. 12. Park w Suchem

Źródło: fotografia własna

Szczuki – dwór

Dwór wybudowany został ok. 1870 r. przez hrabiego Ludwika Józefa Adama Kasińskiego jednego z najbogatszych ludzi w Królestwie Polskim. Dzierżawę nad folwarkiem i dworem sprawowała rodzina Żurawskich. Od 1864 r. opiekę nad folwarkiem Szczuki o pow. 235 ha sprawował Julian Bronisław Żórawski. Z dworem związana jest postać Marii Skłodowskiej-Curie, która mieszkała i pracowała jako nauczycielka w dworze. Jej pokój z balkonem znajdował się na piętrze w części zachodniej co

przedstawia fotografia powyżej. Po II wojnie światowej mieszkało tu kilka rodzin. W tym czasie przebudowano zachodnią i wschodnią ścianę szczytową. Na elewacji południowej znajdują się tablice upamiętniające postaci prof. Kazimierza Żorawskiego i Marii Skłodowskiej-Curie. „W tym domu mieszkał prof. Kazimierz Żorawski (1866-1953) wybitny matematyk, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesor Politechniki oraz Uniwersytetu Warszawskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk. Stadnina Koni Krasne, czerwiec 2008”. „W latach 1886-1889 mieszkała w tym domu prof. Maria Skłodowska-Curie (1867-1934), była Guwernantką, prowadziła tajne nauczanie okolicznych dzieci, przygotowywała się tu na studia w Paryżu. Dwukrotna noblistka, odkrywczyni polonu i radu. Stadnina Koni Krasne, czerwiec 2008”. W 2020 r. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków sfinansował zadanie polegające na przygotowaniu dokumentacji projektowej – etap I dworu w Szczukach. Architektonicznie jest to budynek jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, 4-osiowy od strony północnej, 5-osiowy od strony południowej, wolnostojący, symetryczny, wybudowany z cegły czerwonej i otynkowany. Teren zamknięty i ogrodzony. Obiekt wzniesiony na wyodrębnionej podmurówce kamiennej, podpiwniczony z niewielkimi okienkami w tej części budynku, dach naczółkowy, kryty papą. Wejście główne w elewacji południowej, oś 3, w ryzalicie. Stolarka drzwiowa drewniana, dwuskrzydłowa. Stolarka okienna z zachowaną rytmiką rozmieszczenia, zasklepiona płytami pilśniowymi, otwory okienne prostokątne. Z elementów dekoracyjnych wyróżnić można gzyms wieńczący, narożne lizeny, oculusy, ryzality, drewniany ganek, dekoracyjne szczyty ryzalitów – płaskie z mieczami. Od strony zachodniej taras ze schodami, a nad nim balkon, od strony wschodniej niewielka dobudówka. Na elewacji budynku zamieszczono tablicę: „Zadanie polegające na Przygotowaniu Dokumentacji Projektowej – Etap I Dworu w Szczukach w roku 2020 sfinansowano z dotacji udzielonej przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.”

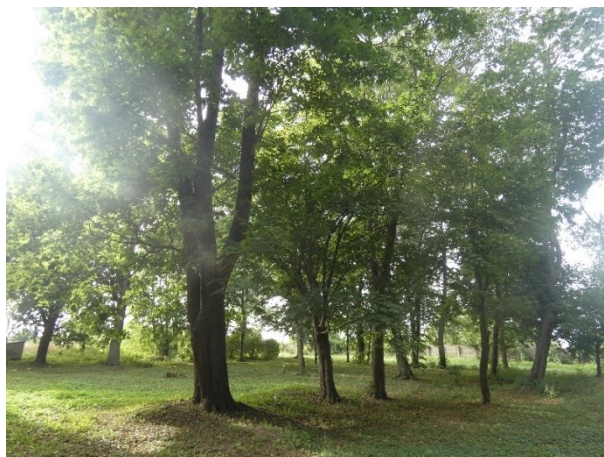

Fot. 13. Dwór w Szczukach

Źródło: fotografia własna

Szczuki – park

Autor założenia nieznany. Aktualna powierzchnia parku wynosi ok. 1 ha. Brak zbiorników wodnych. Na terenie parku zachowany starodrzew, częściowo układ alej i szpalerów. Droga do dworu wiodła od strony wschodniej. Na terenie parku nie odnotowuje się pomników przyrody zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody. Najlicniejsza grupa drzew zlokalizowana jest na północ i zachód od dworu. W części zachodniej granicę parku wyznaczają obecnie garaże. Park ogrodzony, w kształcie przypominającym kwadrat. W drzewostanie dominują klony, jesiony i lipy.

Fot. 14. Park w Szczukach

Źródło: fotografia własna

Węgrzynowo – drewniany kościół parafialny pw. Św. Ducha

Parafia w Węgrzynowie erygowana została już w 1398 r. Jest to jedna z najstarszych parafii w diecezji. Dokonał jej biskup płocki z fundacji Rogali, podskarbiego mazowieckiego Jakub z Kokrzwi, który zasłynął z kazania przed bitwą pod Grunwaldem w 1410 r. W 1609 r. miała miejsce wizytacja kościoła podczas to której został opisany. W 1674 r. wzniesiono nowy, drewniany kościół, który został spalony w 1692 r. Obecna świątynia została wybudowana w 1694 r. przez ks. proboszcza A. Pszczółkowskiego. Konsekracja miała miejsce w 1696 r. Na przestrzeni XIII-XIX w. kościół był wielokrotnie modernizowany. W latach 1968-72 r. kościół został gruntownie wyremontowany. W 1914 r. rozpoczęto budowę nowej, murowanej świątyni wg. projektu S. Grochowicza, jednak w wyniku działań wojennych wstrzymano prace, zaś nowo powstająca budowla została rozebrana przez Niemców. Obecnie, msze św. odprowadzane są od wtorku do soboty o godz. 17.00, zaś w niedziele o godz. 9.00, 11.00 i 15.00.

Kościół założony na planie prostokąta, wybudowany z drewnianych desek szalowanych pionowo, orientowany, zakończony pięciobocznie w niższym i węższym prezbiterium, strop na drewnianych legarach. Świątynia jednonawowa, do prezbiterium od strony północnej przylega zakrystia kryta dachem pulpitowym. Dach nawy głównej dwuspadowy kryty blachą prostą. W połaci dachowej sygnaturka na planie ośmioboku zwieńczona krzyżem sześcioramiennym zakończonym trójlistnie. Stolarka okienna prostokątna, drewniana, osadzona w ramach (opaskach). Stolarka drzwiowa drewniana, klepkowa o układzie desek przypominających pajęczynę. XVII-wieczny kościół przetrwał w niemal niezmienionej formie do dziś. W latach 2017-2018 kościół poddany generalnym remontom. Wzmocniono i wymieniono całą więźbę dachową, wymieniono uszkodzone belki w ścianach, oczyszczono elewację, odnowiono drzwi do zakrystii, odnowiono figurkę Matki Bożej, wzmocniono podłogę w prezbiterium, odnowiono prezbiterium, wyszlifowano ławki, odnowiono Drogę Krzyżową, założono ogrzewanie, wymieniono nagłośnienie na cyfrowe.

Fot. 15. Kościół w Węgrzynowie

Źródło: fotografia własna

Węgrzynówek – budynek zarządcy cegielni wraz z otoczeniem

Budynek wzniesiony został ok. 1920 r. przez Ludwikę Czarторыską w stylu eklektycznym. Pełnił funkcje mieszkalno-administracyjne. W jego pobliżu znajdowała się cegielnia wzmiankowana już w 1824 r., która na potrzeby zintensyfikowanej produkcji cegieł na budowę cukrowni w Krasieńcu została zmodernizowana przez hr. Ludwika Krasieńskiego. Po jego śmierci przedsiębiorstwo przejęła córka Ludwika, żona Adama Czarторыskiego. Budynki cukrowni wybudowano w latach 1866-1867. Podczas II wojny światowej obiekty cegielni znalazły się pod butem Niemców. Po wojnie budynek zarządcy cegielni przeznaczony został na cele komunalne, a później na rzecz Ciechanowskiego Przedsiębiorstwa Ceramiki Budowlanej. W 1988 r. obiekt zakupili obecni właściciele. Cegielnia działała do 2012 r.

Pod względem architektonicznym jest to budynek dwukondygnacyjny z poddaszem, 6-osiowy od strony fasady, wolnostojący, asymetryczny, otynkowany, ustawiony w głębi podwórza. Obiekt całościowo oszkarpowany, złożony z dwóch prostopadłe przylegających do siebie brył z dachami łamanymi krytymi dachówką czerwoną, widoczne dwa kominy, w połaci dachowej wole oka. Wejścia do budynku w elewacjach bocznych, stolarka drzwiowa drewniana, podobnie jak i stolarka okienna z zachowaną rytmiką rozmieszczenia, wielopolowa z zachowanym wymiarem i kształtem. Otwory okienne i drzwiowe zakończone łukiem pełnym w kondygnacji pierwszej z wklęsłymi opaskami, w kondygnacji drugiej otwory okienne prostokątne. W narożu północno-zachodnim arkadowy podcień z kolumną. Ryzalit zwieńczony trójkątnie ze spływem wolutowym. W nim oculusy i półoculus. Całość budynku spięta szerokim gzymsiem wieńczącym. Wewnątrz obiektu zachowany piec kaflowy.

Fot. 16. Budynek zarządcy cegielni w Węgrzynówku

Źródło: fotografia własna

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Płoniawy-Bramura przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym, inwentaryzacji terenowej oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Płoniawy-Bramura. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 11. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
1. Możliwość pozyskania środków europejskich z nowej perspektywy finansowej 2021-2027. 2. Możliwość finansowania prac konserwatorskich ze środków budżetu państwa, w sposób szczególnie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. 3. Zmienione prawo o zagospodarowaniu przestrzennym uwzględniające opracowanie Planów ogólnych ze szczególną ochroną zabytków. 4. Potencjał obiektów zabytkowych, w sposób szczególnie zabytkowych dworów i kościołów. 5. Pojawiające się korzyści z prawa własności do obiektu zabytkowego. 6. Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków. 7. Konsekwentna i długofalowa polityka na rzecz ochrony zabytków oparta na opracowanej dokumentacji. 8. Prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. 9. Zwiększenie liczby imprez lokalnych promujących dziedzictwo niematerialne.	1. Brak możliwości pozyskania dofinansowań na szczeblu powiatowym. 2. Brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków. 3. Postępująca degradacja części zabytków. 4. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały oraz działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja. 5. Kosztowne i rosnące wydatki na prace przy obiektach zabytkowych. 6. Zawężony rynek specjalistów zajmujących się pracami remontowymi przy zabytkach. 7. Zagrożenie dla stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę, nielegalnych poszukiwaczy. 8. Niechęć właścicieli obiektów zabytkowych do służb ochrony konserwatorskiej. 9. Niezrozumienie społeczne dotyczące tematyki zabytków. 10. Roszczeniowa postawa właścicieli obiektów zabytkowych.

10. Aktywizacja mieszkańców gminy w oparciu o zachowane dziedzictwo kulturowe. 11. Aktualizowana Strategia rozwoju gminy uwzględniająca walory dziedzictwa kulturowego gminy.	
Mocne strony	Słabe strony
1. Zaktualizowana gminna ewidencja zabytków architektury i budownictwa oraz gminna ewidencja zabytków archeologicznych. 2. Zaktualizowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 3. Występujące zabytki wpisane do rejestru zabytków, w tym kościoły, parki i dwory. 4. Dobry stan zabytkowych kościołów. 5. Bardzo duża liczba zabytkowych cmentarzy i mogił. 6. W większości zachowany zespół budynków cukrowni Krasiniec. 7. Zachowana spuścizna salezjańska w Jaciążku. 8. Pozyskane środki zewnętrzne na prace remontowo-konserwatorskie przy kościołach. 9. Występujące cenne zabytki ruchome. 10. Zachowane elementy dziedzictwa niematerialnego. 11. Zachowany kult religijny, pielgrzymki, legendy. 12. Licznie działające stowarzyszenia, organizacje pozarządowe oraz KGW na rzecz dziedzictwa kulturowego. 13. Duża grupa znanych osób związana z gminą, w szczególności Maria Skłodowska-Curie. 14. Przedstawione informacje na temat zabytków na stronie internetowej gminy. 15. Bogata historia gminy. 16. Wydane publikacje książkowe odwołujące się do poszczególnych parafii z terenu gminy, czy też dawnej cukrowni.	1. Niezaktualizowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, brak Programu Rewitalizacji. 2. Niewystarczające środki własne gminy na przyznawanie dotacji na zabytki znajdujące się w GEZ. 3. Niezadawalający stan zabytkowych dworów. 4. Zły stan zabytkowych cmentarzy wojennych. 5. Niezagospodarowane, opustoszałe zabytkowe budynki produkcyjne w zespole dawnej cukrowni Krasiniec. 6. Popadający w degradację budynek zarządcy cegielni w Węgrzynówku. 7. Brak oznakowania zabytków rejestrowych. 8. Brak muzeum regionalnego. 9. Niezachowane, czytelne układy ruralistyczne. 10. Niewystarczające środki finansowe właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i remontowe. 11. Niski stopień promocji zabytków w gminie. 12. Niewielka liczba organizowanych imprez o tematyce związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym, folklorem.

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gminy oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, inwentaryzacji terenowej, a także doświadczeń wypracowanych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań, który powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

- 1. Rewaloryzacja dziedzictwa materialnego.**
- 2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.**
- 3. Dziedzictwo niematerialne.**
- 4. Edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego.**

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Wyznaczono następujące kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027:

1.1. Poprawa stanu zabytków.

1.2. Zahamowanie degradacji zabytków poprzez działania finansowe.

2.1 Dokumentacja na rzecz ochrony zabytków.

2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

2.3 Zachowanie ładu przestrzennego.

3.1 Włączenie społeczne.

3.2 Inicjatyw oddolne.

4.1. Działania edukacyjne.

4.2. Promocja i wyeksponowanie zabytków.

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2024-2027. Zgodnie z art. 87 ust 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt Gminy Płoniawy-Bramura sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je Radzie Gminy Płoniawy-Bramura. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielono na 2 etapy. Pierwszy na lata 2024-2025, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2026 r. oraz drugi przypadający na lata 2026-2027. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2026-2027.

Zadania w okresie 2024-2025 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2026-2027. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. W poniższej tabeli zaproponowano także kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

W ostatnich latach Gmina Płoniawy-Bramura zrealizowała szereg działań na rzecz dziedzictwa kulturowego. Skupiono się na zahamowaniu procesu degradacji zabytków i doprowadzeniu do poprawy stanu ich zachowania. W tym celu podejmowano starania o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków. Działania te w okresie najbliższych 4 lat będą kontynuowane.

Tabela 12. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2024-2025	2026-2027	Realizator
Priorytet 1. Rewaloryzacja dziedzictwa materialnego				
1.1 Poprawa stanu zabytków	1. Przeprowadzenie prac konserwacyjnych stolarki drzwiowej kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Płoniawach-Bramurze.			P
	2. Przeprowadzenie prac konserwatorsko-restauratorskich w kościele parafialnym pw. Ducha Świętego w Węgrzynowie.			P
	3. Przeprowadzenie bieżących prac remontowo-konserwatorskich szkoły podstawowej w Węgrzynowie.			UG
1.2. Zahamowanie degradacji zabytków poprzez działania finansowe	1. Przyznawanie dotacji celowych na prace remontowo-konserwatorskie z budżetu gminy.			UG
	2. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.			UG
	3. Informowanie właścicieli zabytków o prowadzonych naborach na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach.			UG
	4. Przeprowadzenie kwesty na rzecz ratowania historycznych nagrobków i mogił, które wymagają najpilniejszych prac renowacyjnych i konserwatorskich.			UG, S
Priorytet 2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego				
2.1. Dokumentacja na rzecz ochrony zabytków	1. Opracowanie Planu Ogólnego oraz Programu Rewitalizacji z uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego.			UG
	2. Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy oraz Planu Zagospodarowania Przestrzennego.			UG
	3. Opracowanie sprawozdań z realizacji GPOnZ.			UG
	4. Podjęcie działań mających na celu opracowanie dokumentacji wprowadzającej zwolnienia z części podatku od nieruchomości zabytkowych.			UG
	5. Prowadzenie monitoringu GEZ.			UG
2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	1. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą.			UG, W
	2. Zakup tablic informacyjno-historycznych oraz uzgodnienie z właścicielami możliwości ich postawienia na terenie zapomnianych cmentarzy.			UG, W
	3. Prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych oraz porządkowych zabytkowych założeniach zieleni.			W
	4. Przeprowadzenie ekshumacji zwłok/szczątków nieznanego żołnierza znajdującego się w lesie na terenie Nadleśnictwa Parciaki			UG
2.3. Zachowanie ładu przestrzennego	1. Weryfikacja ustaleń zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.			UG

	2. Prowadzenie zrównoważonej polityki przestrzennej z uwzględnieniem lokalnego charakteru zabudowy historycznej.			UG
Priorytet 3. Dziedzictwo niematerialne				
3.1. Włączenie społeczne	1. Włączenie mieszkańców gminy w organizację festynów i imprez związanych z przyśpiwkami ludowymi, opowiastkami, legendami, itp.			UG, GOK
	2. Organizacja konkursu wiedzy dla mieszkańców gminy o jej historii, znanych postaciach i dziedzictwie kulturowym.			UG, GOK, S
	3. Przeprowadzenie konkursów rękodzielniczych, plecionkarskich, hafciarskich nawiązujących do dziedzictwa regionu.			UG, GOK
	4. Organizacja wycieczek tematycznych do skansenów, muzeów, miejsc ciekawych etnograficznie dla dzieci i młodzieży.			UG, S
	5. Zachęcenie do udziału właścicieli zabytków do wzięcia udziału w konkursie wojewódzkim pn. „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza”.			UG
3.2. Inicjatywy oddolne	1. Wsparcie na rzecz KGW oraz organizacji pozarządowych i stowarzyszeń związanych z dziedzictwem kulturowym.			UG
	2. Współpraca z lokalnymi historykami, architektami, urbanistami.			UG
	3. Podjęcie działań mających na celu utworzenie izby pamięci/tradycji.			UG, GOK
	4. Przeprowadzenie zbiórki niepotrzebnych, starych przedmiotów codziennego użytku wśród mieszkańców gminy i przekazanie ich do nowo powstałej izby.			UG, GOK
	5. Zbiórka starych zdjęć, pocztówek, map, dokumentów, książek oraz ich skatalogowanie i zamieszczenie na stronie internetowej gminy.			UG, GOK
	6. Kulturowanie tradycji pielgrzymkowych.			UG, P
Priorytet 4. Edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego				
4.1. Działania edukacyjne	1. Udział gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem w szkoleniach dotyczących dziedzictwa kulturowego.			UG
	2. Wprowadzenie dodatkowych zajęć (w ramach nieobowiązkowych kół lekcyjnych) o tematyce dziedzictwa kulturowego gminy do szkół podstawowych.			UG, S
	3. Informowanie mieszkańców gminy o jej dziedzictwie kulturowym poprzez ciekawe felietony, wywiady, opisy, zamieszczane na stronie internetowej/fanpeagu gminy.			UG
	1. Organizacja imprezy ludowej związanej z tradycjami i historią gminy.			UG, GOK

4.2. Promocja i wyeksponowanie zabytków	2. Opracowanie koncepcji gadżetu gminnego związanego z lokalną historią, tradycją, zabytkiem.			UG, GOK
	3. Promocja parku i dworku w Szczukach poprzez osobę M.Skłodowskiej-Curie, która w nim mieszkała i nauczala w latach 1886–1889.			UG, W
	4. Dodanie do zakładki "dla turysty" podzakładki "zabytki" z aktualnymi zdjęciami i historią zabytków na stronie internetowej gminy.			UG
	5. Podjęcie działań mających na celu oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków.			UG

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów:

GOK – Gminny Ośrodek Kultury,

P – Parafie;

S – Szkoły Podstawowe;

UG – Urząd Gminy;

W – Właściciele.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, gminnego programu rewitalizacji, gminnego programu opieki nad zabytkami, Planu Ogólnego, Strategii Rozwoju Gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich i krajowych oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, parafiami, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2028-2031).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Wójt Gminy Płoniawy-Bramura sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura. GPOnZ Gminy Płoniawy-Bramura przyjmuje Rada Gminy Płoniawy-Bramura, po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Płoniawy-Bramura ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy

Płoniawy-Bramura Wójt Gminy Płoniawy-Bramura sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Płoniawy-Bramura.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu 1.

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba obiektów własnych poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba złożonych wniosków o dofinansowanie;
- wartość finansowa pozyskanych środków zewnętrznych na ratowanie zabytków;
- wartość finansowa przyznanych dotacji celowych z budżetu gminy;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich ogółem;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach własnych;
- wartość finansowa zebrana na ratowanie zabytkowych nagrobków i mogił podczas organizowanych kwest.

W ramach priorytetu 2.

- liczba nowo opracowanych dokumentów uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego gminy;
- liczba tablic informacyjno-historycznych, które zostały postawione na terenie zapomnianych cmentarzy;
- liczba obiektów zabytkowych zabezpieczonych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;
- liczba przeprowadzonych prac pielęgnacyjnych oraz porządkowych w zabytkowych założeniach zieleni.

W ramach priorytetu 3.

- liczba prac nadesłanych w organizowanych konkursach;
- liczba dzieci i młodzieży biorących udział w wycieczkach tematycznych;
- liczba wspartych KGW oraz organizacji pozarządowych i stowarzyszeń;
- liczba osób zatrudnionych w izbie pamięci/tradycji;
- liczba eksponatów, przedmiotów, znalezisk, dawnych przedmiotów codziennego użytku przekazanych na rzecz izby;
- liczba zeskanowanych dokumentów - starych zdjęć, pocztówek, map, dokumentów, książek zamieszczona na stronie internetowej gminy;
- liczba osób biorąca udział w pielgrzymce.

W ramach priorytetu 4.

- liczba spotkań szkoleniowych o tematyce dziedzictwa kulturowego i zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;

- liczba dzieci i młodzieży, która uczestniczyła w dodatkowych zajęciach o tematyce dziedzictwa kulturowego;
- liczba nowych wpisów, filmów, itp. nawiązujących do dziedzictwa kulturowego, która została umieszczona na stronie internetowej/fanpeagu gminy;
- liczba wyświetleń strony internetowej gminy w zakładce poświęconej zabytkom;
- liczba uczestników imprezy ludowej związanej z tradycjami i historią gminy;
- liczba zabytków rejestrowych, które zostały oznakowane;

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-financingu możliwe jest dostosowanie budynków, w tym zabytkowych do prowadzenia zajęć. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są środki z administracyjnych kar pieniężnych, orzekanych od 1 stycznia 2018 r. na podstawie art. 107a-107d ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w trybie działu IVa Kodeksu postępowania administracyjnego. Wpływami do Funduszu są ponadto nawiązki zasądzone przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku (art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wpłaty na Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków będą dokonywane na rachunek bankowy prowadzony przez Bank Gospodarstwa Krajowego. W latach 2018-2020 udzielono 56 dotacji na łączną kwotę 10 mln 440 tys. 400 zł.

Programy MKiDN 2024

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Dzięki Programom Ministra wsparcie finansowe mogą otrzymać działania z zakresu kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego, obejmujące m.in. szeroko rozumianą edukację, działalność artystyczną, kulturę cyfrową, działania promujące czytelnictwo, a także projekty infrastrukturalne. W latach 2016-2023 w ramach Programów Ministra na cele kulturalne przekazanych zostało łącznie 3,1 mld zł. Na rok 2024 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne w kraju - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W edycji programu na 2024 r. planowane są dwa terminy naboru – do 31 października 2023 r. na prace planowane do wykonania w 2024 r. oraz do 31 marca 2024 r. na refundację prac, wykonanych w latach 2021-2023. Dokumentem

wymagany na etapie składania wniosku jest skan aktualnego na dzień składania wniosku pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace, będące przedmiotem wniosku.

- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków ma na celu odbudować blask zabytków w całej Polsce. Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez BGK. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego na bezzwrotne dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ramach ogłoszonego Naboru, Wnioskodawcy przysługuje prawo do złożenia maksymalnie dziesięciu wniosków o dofinansowanie, w limicie dofinansowania nieprzekraczającym dla każdego z wniosków 3 500 000 zł. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

Wnioski o dofinansowanie składane są w formie elektronicznej przez aplikację BGK zamieszczoną na stronie internetowej www.bgk.pl.

W ramach programu rządowego Polski Ład Gmina Płoniawy-Bramura otrzymała następujące dotacje:

- prace konserwacyjne stolarki drzwiowej kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Płoniawach-Bramurze - kwota dotacji: 245 000, 00 zł - edycja pierwsza;
- prace konserwatorsko-restauratorskie w kościele parafialnym pw. Ducha Świętego w Węgrzynowie- kwota dotacji: 735 000, 00 zł - edycja pierwsza.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Oferta finansowania NFOŚiGW jest bardzo różnorodna, gdyż możliwość uzyskania dofinansowania obejmuje:

- środki krajowe;
- środki unijne;
- środki norweskie i EOG;
- System Zielonych Inwestycji – GIS;
- państwowe jednostki budżetowe;
- pomoc publiczną;
- wsparcie NFOŚiGW
- pomoc dla sektorów energochłonnych.

W ostatnich latach NFOŚiGW dofinansowywał prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczyły poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych. Dofinansowania otrzymywały również

projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych. Obecnie nie są prowadzone nabory, niemniej należy bacznie obserwować stronę internetową NFOŚiGW czy nabory się nie pojawiły. W najbliższym czasie należy spodziewać się nowych konkursów ze względu na priorytetowe działania w obszarze zmian klimatycznych oraz nowych polityk energetycznych.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2024 nie powinna przekraczać 200.000,00 zł.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2024 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2024 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo;
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczone będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

W ramach priorytetu V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu (cel szczegółowy 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych) realizowane będą następujące typy projektów:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej;
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

Grupa docelowa: mieszkańcy WM, w tym osoby ze specjalnymi potrzebami, użytkownicy – odbiorcy, widzowie instytucji kultury, turyści.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 22 000 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych oraz 5 500 000,00 EUR w regionach lepiej rozwiniętych.

W ramach Priorytetu IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich) realizowane będą następujące typy projektów:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Grupa docelowa: interesariusze procesu rewitalizacji, zidentyfikowani w gminnych programach rewitalizacji, w tym m.in. mieszkańcy, właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną lub gospodarczą; JST i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 30 000 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych oraz 11 000 000,00 EUR w regionach lepiej rozwiniętych.

W ramach Priorytetu IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie) realizowane będą następujące typy projektów:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Grupa docelowa: interesariusze procesu rewitalizacji, zidentyfikowani w gminnych programach rewitalizacji, w tym m.in. mieszkańcy, właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną lub gospodarczą; JST i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 31 387 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Niniejszy Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł.

Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowić będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej.

W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;

- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;
- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” to konkurs o wieloletniej tradycji, już od 1975 r. promuje właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, którzy w sposób wzorowy prowadzą prace budowlane, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, a także działają systematycznie na rzecz właściwego utrzymania zabytków zgodnie z najwyższymi standardami badawczymi i wykonawczymi. Ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Nadzór nad Konkursem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Nagrodzenie i wyróżnienia otrzymują dyplomy Generalnego Konserwatora Zabytków i tablice „Zabytku Zadbanego” do oznakowania obiektów. Nagrodzone zabytki są prezentowane w dedykowanych wydawnictwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, przekazywanych właścicielom zabytków i przedstawicielom ogólnopolskiego środowiska konserwatorskiego. Rozstrzygnięcie edycji 2023 r. miało miejsce w czerwcu.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi nabory wniosków o przyznanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa, będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla wnioskodawców starających się o dotację docelową obowiązuje Regulamin naboru oraz przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu Państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ww. regulamin określa zasady i tryb postępowania przy ubieganiu się o dotację celową na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w tym:

- uprawnionych wnioskodawców;
- koszty kwalifikujące się do dofinansowania;
- warunki udzielania dotacji celowej;

- tryb naboru wniosków;
- kryteria oceny wniosków.

Aby ubiegać się o dofinansowanie należy założyć konto oraz zarejestrować się przez system Witkac. Wnioski można składać w wyznaczonych naborach. W dniach 1-30 listopada 2023 r. trwał nabór wniosków o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do wykonania w roku 2024.

Z terenu Gminy Płoniawy-Bramura dofinansowanie na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych otrzymały w ostatnim czasie:

- parafia Rzymsko-katolicka p.w. św. Ducha w Węgrzynowie – 2018 r.;
- Stadnina Koni Krasne Sp. Zo.O., Opracowanie programu prac projektowych/etap I, dwór murowany wzniesiony ok. 1870 r., w którym w latach 1886-1889 przebywała Maria Skłodowska – 100 000,00 zł – 2020 r.;
- remont wraz z rozbiórką naleciałości I (restauracja w zakresie niezbędnych prac zabezpieczających w celu zachowania wartościowej tkanki zabytkowo-kulturowej) obiektu zabytkowego dworu z 1870 r. w Szczukach - etap I, zabytkowy dwór z 1870 roku w Szczukach – 2021 r.;
- prace konserwatorsko-restauratorskie, obraz św. Antoniego z kościoła parafialnego pw. Ducha Świętego, Węgrzynowo – 2023r.

Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

Z budżetu Województwa Mazowieckiego mogą być udzielane dotacje celowe na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego. Aby wziąć udział w naborze, należy złożyć wniosek wraz z załącznikami za pośrednictwem generatora wniosków w serwisie Witkac (www.witkac.pl). Podmiotem ubiegającym się o dotację może być każdy podmiot będący właścicielem bądź posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie oparte jest o tytuł prawny do zabytku, wynikający z użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego, albo stosunku zobowiązaniowego, zwany dalej "Wnioskodawcą". O dofinansowanie nie mogą ubiegać się jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 72 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2027 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część

wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

Art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Rada Gminy Płoniawy-Bramura przyjęła uchwałę Nr 329.LX.2024 z dnia 28 marca 2024 r., w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Jeden wnioskodawca ma prawo złożyć maksymalnie jeden wniosek na przyznanie dotacji w tym samym roku kalendarzowym. Wnioski o udzielenie dotacji składa się do Wójta Gminy Płoniawy-Bramura, w terminie do 15 kwietnia roku, w którym ma być udzielona dotacja. Wnioski pod względem formalnym oceniać będzie Komisja, którą powołuje Wójt Gminy Płoniawy-Bramura.

Mając na uwadze fakt, iż Gmina Płoniawy-Bramura jest niewielką gminą wiejską środką, które będzie mogła przeznaczyć na ww. prace są okrojone.

Do największych wyzwań w ramach obowiązującego okresu 2024-2027 należy zaliczyć następujące zadania priorytetowe:

1. Przeprowadzenie prac konserwacyjnych stolarki drzwiowej kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Płoniawach-Bramurze.
2. Przeprowadzenie prac konserwatorsko-restauratorskich w kościele parafialnym pw. Ducha Świętego w Węgrzynowie.
3. Przeprowadzenie bieżących prac remontowo-konserwatorskich szkoły podstawowej w Węgrzynowie.

Szacuje się, że w ramach zadań własnych Gminy coroczna kwota na finansowanie zadań wskazanych w GPOnZ wyniesie ok. 15 000,00 zł brutto.

Zadania określone w Programie, jak i te związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego wykraczające poza zadania wskazane w GPOnZ realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Gminy Płoniawy-Bramura oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególny zaliczyć należy:

- szkoły terenu Gminy Płoniawy-Bramura;
- koła gospodyń wiejskich i organizacje pozarządowe;
- parafie z terenu Gminy Płoniawy-Bramura;
- Gminny Ośrodek Kultury w Płoniawach-Bramura;
- Starostwo Powiatowe w Makowie Mazowieckim;
- Mazowiecki Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Ostrołęce;
- właścicieli obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;

- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy, programie rewitalizacji oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

XII. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
2. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
3. Mały słownik terminów plastycznych, K. Zwolińska, Z. Malicki, 1993 r., Warszawa, Wyd. Wiedza Powszechna.
4. Szczepański J. Cukrownia Krasiniec 1866-1966, Archiwum Państwowe M. St. Warszawy Oddział w Pułtusk, Ciechanów 1997.
5. Kazimierz Pacuski *Płoniawy i Podosie w XIV-XVI wieku* w: Dzieje Parafii i Kościołów w Płoniawach i Podosiu, Praca zbiorowa pod redakcją Marii Przytockiej, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika, Ostrołęka 2009.
6. Maria Przytocka *Płoniawy do XX wieku* w: Dzieje Parafii i Kościołów w Płoniawach i Podosiu, Praca zbiorowa pod redakcją Marii Przytockiej, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika, Ostrołęka 2009.
7. Tradycja Mazowska powiat makowski przewodnik subiektywny, B. Kielak, Warszawa 2012, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki Agencja Wydawnicza „Egros”.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.polska.geoportal2.pl
www.wspolrzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.maps.arcenum.com
www.maps.mapywig.org
ww.ongeo.pl
www.rejestr.io
www.nid.pl
www.polskaniezwykla.pl
www.ploniawybramura.e-mapa.net
www.ploniawy-bramura.pl
www.bip.ploniawy-bramura.pl

www.niezlomni.com
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.zabytek.pl
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.polskiezabytki.pl
www.samorzad.nid.pl
www.spis.ngo.pl
www.to.com.pl/tajemnice-gory-krzyzewskiej

XIII. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Płoniawy-Bramura z podziałem na miejscowości	26
Tabela 2. Zabytki ruchome	39
Tabela 3. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje	44
Tabela 4. Stanowiska archeologiczne najbardziej wielokulturowe	45
Tabela 5. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków	55
Tabela 6. Obiekty zabytkowe należące do własności Gminy Płoniawy-Bramura.....	61
Tabela 7. Zabytkowe obiekty sakralne	62
Tabela 8. Zabytkowe cmentarze i mogiły	64
Tabela 9. Zabytkowe dwory.....	66
Tabela 10. Zabytkowe parki.....	67
Tabela 11. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy	78
Tabela 12. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	82

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Plakat informacyjny.....	9
Ryc. 2. Gmina Płoniawy-Bramura na tle kraju	23
Ryc. 3. Gmina Płoniawy-Bramura na tle gmin powiatu makowskiego	24
Ryc. 4. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Płoniawy-Bramura.....	25
Ryc. 5. Obszar Gminy Płoniawy-Bramura oraz okolic z 2 ćw. XX w.	30
Ryc. 6. Płoniawy w 1935 r.	31
Ryc. 7. Jaciążek w 1935 r.	33
Ryc. 8. Młodzianowo w 1935 r.	33
Ryc. 9. Podoś w 1935 r.	34
Ryc. 10. Szczuki w 1935 r.	35
Ryc. 11. Węgrzynowo w 1935 r.	36
Ryc. 12. Obszary AZP na terenie Gminy Płoniawy-Bramura.....	43
Ryc. 13. Etnograficzna mapa Polski	48
Ryc. 14. Herb Gminy Płoniawy-Bramura	54
Ryc. 15. Lokalizacja zabytków wpisanych do rejestru zabytków	58

Ryc. 16. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	59
---	----

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP	44
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości	45
Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości	61

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Zabytkowe wnętrza kościoła parafialnego p.w. św. Ducha w Węgrzynowie	40
Fot. 2. Kościół w Jaciążku	62
Fot. 3. Zbiorowa mogiła Powstańców Styczniowych w Nowym Podosiu	65
Fot. 4. Dwór w Jaciążku	66
Fot. 5. Park w Młodzianowie	67
Fot. 6. Magazyn wysłoków w dawnej Cukrowni Krasiniec	68
Fot. 7. Kościół w Płoniawach-Bramurze	71
Fot. 8. Dzwonnica w Płoniawach-Bramurze	71
Fot. 9. Kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich w Płoniawach-Bramurze	72
Fot. 10. Kaplica filialna w Starym Podosiu	73
Fot. 11. Dwór w Suchem	74
Fot. 12. Park w Suchem	74
Fot. 13. Dwór w Szczukach	75
Fot. 14. Park w Szczukach	76
Fot. 15. Kościół w Węgrzynowie	77
Fot. 16. Budynek zarządcy cegielni w Węgrzynówku	78

XIV ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Uwagi
1	Bobino-Grzybki	mogiła żołnierza niemieckiego	obok nr 16	1945 r.	WEZ
2	Bobino Wielkie	mogiła żołnierza niemieckiego		1944 r.	WEZ
3	Jaciążek	dwór	65	1905 r.	WEZ
4	Jaciążek	park		1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-506 z dn. 27.01.1984 r.
5	Jaciążek	kościół pw. Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych	64a	1928 – 1931 r.	WEZ
6	Jaciążek	zakład salezjański, ob. ośrodek szkolenia i wychowania	64b	1928 – 1931 r.	WEZ
7	Jaciążek	kapliczka murowana	przy skrzyżowaniu dróg, naprzeciw nr 68	1898 r.	GEZ
8	Krzyżewo Borowe	cmentarz wojenny z II wojny światowej żołnierzy niemieckich		1944 r.	WEZ
9	Młodzianowo	cmentarz wojenny z II wojny światowej żołnierzy niemieckich	przy nr 59	II wojna światowa	WEZ
10	Młodzianowo	park	przy nr 59	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-508 z dn. 27.01.1984 r.
11	Nowy Podoś	zbiorowa mogiła powstańców styczniowych		1863 r.	WEZ
12	Nowy Podoś	cmentarz z I wojny światowej żołnierzy niemieckich		I wojna światowa	WEZ
13	Płoniawy-Bramura	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i teren najbliższy w promieniu 50 m		1828 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-409 z dn. 26.03.1962 r.
14	Płoniawy-Bramura	dzwonnica		1828 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-409 z dn. 26.03.1962 r.
15	Płoniawy-Bramura	cmentarz rzymskokatolicki przyparafialny		1828 r.	WEZ

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Uwagi
16	Płoniawy-Bramura	kaplica grobowa Stanisława i Zofii Domaradzkich	na cmentarzu rzymskokatolickim przy parafialnym	1933 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr 251 z dn. 30.01.1986 r.
17	Stary Podoś	kaplica filialna wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m	46	1853 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-427 z dn. 5.05.1962 r.
18	Stary Podoś	cmentarz rzymskokatolicki przykościelny		XVI w.	WEZ Wpis do rejestru zabytków pod nr A-427 z dn. 5.05.1962 r. (stanowi teren otoczenia)
19	Suche	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	45	XIX/XX w., 1928 r.	WEZ
20	Suche	dwór	45	1 poł. XIX w., przebud. 1926-1940 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-492 z dn. 20.12.1982 r.
21	Suche	park	45	2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-492 z dn. 20.12.1982 r.
22	Suche	piwnica	45	lata 30. XX w.	WEZ
23	Szczuki	dwór	96	ok. 1870 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-493 z dn. 5.01.1983 r.
24	Szczuki	park podworski		2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-493 z dn. 8.07.1986 r.
25	Szczuki (d. Krasiniec)	cukrownia „Krasiniec” - budynek główny wraz z kominem		1870 r.	WEZ
26	Szczuki (d. Krasiniec)	susznia wyśrodków		1940 r., 1942 r.	WEZ
27	Szczuki (d. Krasiniec)	magazyn wyśrodków		1942 r.	WEZ
28	Szczuki (d. Krasiniec)	budynek mieszkalny tzw. „Dom Dyrektora”	1	1943 r.	WEZ

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Uwagi
29	Szczuki (d. Krasiniec)	budynek mieszkalny tzw. „Belweder”	2 (d.4)	1895 r.	WEZ
30	Szczuki (d. Krasiniec)	budynek mieszkalny	3	1894 r.	WEZ
31	Szczuki (d. Krasiniec)	budynek mieszkalny	4 (d.2)	1880 r.	WEZ
32	Szczuki (d. Krasiniec)	budynek mieszkalny	5	1870 r.	WEZ
33	Szczuki (d. Krasiniec)	budynek mieszkalny tzw. „Biały Dom”	6	1937 r.	WEZ
34	Szlaszy - Łozino	dwór	36	ok. 1920 r.	WEZ
35	Szlaszy - Łozino	historyczne założenie ogrodowe	36	poł. XIX w.	WEZ
36	Szlaszy - Łozino	piwnica	36	1925 r.	WEZ
37	Szlaszy - Łozino	spichlerz	36	1928 r.	WEZ
38	Węgrzynowo	drewniany kościół parafialny pw. św. Ducha z wyposażeniem	47	1694 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-394 z dn. 8.12.1961 r.
39	Węgrzynowo	dzwonnica	47	XVIII w.?	WEZ
40	Węgrzynowo	cmentarz rzymskokatolicki przykościelny		XVII w.	WEZ
41	Węgrzynowo	najstarsza część cmentarza rzymskokatolickiego		1905 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-535 z dn. 30.01.1986 r.
42	Węgrzynowo	szkoła podstawowa	150	1953 r.	WEZ
43	Węgrzynówek (d. Szlaszy Łozino)	cmentarz rzymskokatolicki przyparafialny		1852 r.	WEZ
44	Węgrzynówek (d. Węgrzynowo)	cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich z II wojny światowej		II wojna światowa	WEZ
45	Węgrzynówek (d. Szlaszy-Łozino)	oficyna	172	1 poł. XIX w.	WEZ
46	Węgrzynówek	budynek zarządcy cegielni wraz z otoczeniem w granicach działki o numerze 5/3	173	ok. 1920 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A-1634 z dn. 9.03.2021 r.

Źródło: Gminna ewidencja zabytków

Załącznik 2. Nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
1	Bobino Wielkie	39-67	1	13	osada – XIV, XV w.
2	Bobino Wielkie	40-67	2	16	osada – wczesne średniowiecze
3	Bobino Wielkie	40-67	1	15	osada – XV-XVI w.
4	Chodkowo-Załogi	40-66	1	1	osada – późne średniowiecze i okres nowożytny
5	Chodkowo Wielkie	40-67	1	14	osada – XV-XVI w.
6	Chodup	42-66	1	5	osada – okres wpływów rzymskich ślad osadnictwa – XIV w.
7	Gołoniwy	41-68	1	12	osada? – XV-XVII w.
8	Grzybki	39-66	1	16	osada – okres nowożytny (XIV-XVI w.)
9	Jaciążek	41-67	1	13	ślad osadniczy – wczesne średniowiecze
10	Jaciążek	41-67	2	14	ślad osadniczy – wczesne średniowiecze
11	Jaciążek	41-67	3	15	osada – XIV-XV w.
12	Jaciążek	41-67	4	16	osada – wczesne średniowiecze osada – XIV-XVI w.
13	Kobylin	42-67	3	11	ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich
14	Kobylin	42-67	2	8	osada – okres wpływów rzymskich ślad osadnictwa – nowożytność
15	Kobylin	42-67	1	7	ślad osadnictwa - starożytność ślad osadnictwa - średniowiecze
16	Kobylinek	42-67	1	12	ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich? osada – wczesne średniowiecze?
17	Kobylinek	42-67	2	13	osada – XIII w.
18	Kobylinek	42-67	3	14	osada – kultura nowożytna-XV-XVII w.
19	Kobylinek	42-67	4	15	ślad osadnictwa – kultura starożytna osada – kultura nowożytna-XV-XVI w.
20	Krzyżewo Borowe	42-68	3	8	osada – XVI-XVIII w.
21	Krzyżewo Borowe	42-68	1	6	osada – XVI-XVIII w.
22	Krzyżewo Borowe	42-68	2	7	osada – XV-XVI w.
23	Krzyżewo Borowe	41-68	1	13	osada – XV-XVII w.
24	Krzyżewo Nadrzeczne	42-67	4	25	osada – kultura nowożytna-XIV-XVI w.
25	Krzyżewo Nadrzeczne	42-67	3	24	osada – epoka brązu
26	Krzyżewo Nadrzeczne	42-67	2	23	osada – kultura nowożytna-XV-XVII w.
27	Krzyżewo Nadrzeczne	41-67	1	12	ślad osadniczy – epoka brązu osada – wczesne średniowiecze
28	Krzyżewo-Krzyżewskie Góry-Kościół	42-68	1	10	ślad osadniczy – XVIII w.
29	Lepakowo	42-67	2	10	ślad osadnictwa - starożytność
30	Lepakowo	42-67	1	9	ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
31	Młodzianowo	42-67	3	17	ślad osadnictwa – kultura nowożytna
32	Młodzianowo	42-67	2	16	osada – XV-XVI w.
33	Obłudzin	42-67	3	4	ślad osadnictwa - starożytność
34	Obłudzin	42-67	7	20	ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich
35	Obłudzin	42-67	1	2	ślad osadnictwa - starożytność
36	Obłudzin	42-67	8	21	ślad osadnictwa – epoka żelaza

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
					śląd osadnictwa – kultura nowożytna
37	Obłudzin	42-67	9	22	osada – okres wpływów rzymskich?
38	Obłudzin	42-67	6	19	osada – epoka żelaza
39	Płoniawy-Bramura	41-67	2	18	osada – XIV-XVI w.
40	Płoniawy-Bramura	41-67	1	17	osada – XIV-XV w.
41	Podoś Nowy	41-67	8	9	osada – XIV-XV w.
42	Podoś Nowy	41-67	1	1	osada - średniowiecze
43	Podoś Nowy	41-67	4	5	śląd osadniczy – epoka brązu osada – wczesne średniowiecze
44	Podoś Nowy	41-67	5	6	osada – wczesne średniowiecze, X-XII w.
45	Podoś Nowy	41-67	6	7	osada – wczesne średniowiecze osada – XV-XVIII w.
46	Podoś Nowy	41-67	7	8	osada – wczesne średniowiecze
47	Podoś Nowy	41-67	2	2	śląd osadniczy – neolit? śląd osadniczy – starożytność osada – wczesne średniowiecze
48	Podoś Nowy	41-67	3	4	śląd osadniczy - starożytność osada – wczesne średniowiecze
49	Podoś Stary	41-67	2	11	osada – wczesne średniowiecze osada – XIV-XVI w.
50	Podoś Stary	41-67	1	10	osada – XV-XVII w.
51	Prace	40-66	1	8	śląd osadnictwa - nowożytność
52	Rogowo	40-66	1	9	osada – późne średniowiecze
53	Suche	40-67	1	13	osada – XIV-XV w.
54	Szczuki	42-66	3	20	osada – późny okres wpływów rzymskich, okres wędrówki ludów osada – wczesne średniowiecze, XI-XIII w.
55	Szczuki	42-66	1	15	śląd osadnictwa – okres wpływów rzymskich osada – XIV-XV w.
56	Szczuki	42-66	2	18	śląd osadnictwa – okres wpływów rzymskich osada – XIV w.
57	Szłasy-Bure	42-66	5	17	osada – XII-XIII w.
58	Szłasy Bure	42-66	4	16	osada – XIII-XIV w., XVII w.
59	Szłasy-Bure	42-66	3	8	śląd osadnictwa - starożytność osada – XIV-XV w., XVII w.
60	Szłasy-Bure	42-66	2	7	osada – XIV-XV w., XVII-XVIII w.
61	Szłasy-Bure	42-66	1	6	osada – XV-XVII w.
62	Szłasy-Łozino	42-66	5	13	śląd osadnictwa – okres wpływów rzymskich śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze
63	Szłasy-Łozino	42-66	4	12	śląd osadnictwa – kultura łużycka osada – wczesne średniowiecze
64	Szłasy-Łozino	42-66	3	11	osada – epoka żelaza osada – wczesne średniowiecze
65	Szłasy-Łozino	42-66	2	10	śląd osadnictwa – okres wpływów rzymskich

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
66	Szlaszy-Łozino	42-66	1	9	śląd osadnictwa – kultura łużycka śląd osadnictwa – wczesne średniowiecze
67	Szlaszy-Łozino	42-66	6	22	śląd osadnictwa - starożytność
68	Węgrzynowo	42-66	1	2	śląd osadnictwa - starożytność
69	Węgrzynowo	42-66	3	4	śląd osadnictwa – późny okres lateński cmentarzysko – okres wpływów rzymskich C ₂ -D ₁ śląd osadnictwa – XVI-XVII w.
70	Węgrzynowo	42-66	2	3	osada – XV-XVI w.
71	Zawady Huta	41-67	1	3	osada – kultura łużycka-epoka brązu osada – wczesne średniowiecze
72	Zblichy Stara	40-66	1	10	osada – późne średniowiecze i nowożytność
73	Zawady Dworskie	41-68	2	7	osada – po XIV w.
74	Zawady Dworskie	41-68	3	8	osada – okres wpływów rzymskich
75	Zawady Dworskie	41-68	4	9	osada – po XIV-XVII w.
76	Zawady Dworskie	41-68	5	10	osada – XVI-XVIII w.
77	Zawady Dworskie	41-68	6	11	osada – XV-XVII w.

Źródło: Gminna ewidencja zabytków